

บทที่ 2

ภูมิหลัง

การเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ได้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงด้านโครงสร้างทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมของสยาม ตลอดจนวิถีชีวิตของชนกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมไม่ว่ากลุ่มเจ้านาย ขุนนางรวมทั้งสามัญชน หนึ่งในจำนวนบุคคลเหล่านั้นคือ นายพัน เอกหลวงพิบูลสงคราม สมาชิกที่ได้ก่อตั้งคณะราษฎรร่วมกับนักเรียนไทยในยุโรปอีก 6 ท่าน โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญคือเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นการปกครองที่พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญซึ่งถือเป็นกฎหมายสูงสุดในการปกครองประเทศ นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองในฐานะผู้นำกลุ่มทหารบกชั้นผู้น้อย (นายทหารที่มียศตั้งแต่ นายร้อยตรี-นายพันตรี) อันอาจจะถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นทางการเมืองของนายทหารธรรมดาให้ก้าวไปสู่อำนาจสูงสุดในทางการเมืองคือตำแหน่งนายกรัฐมนตรีคนที่ 3 ของสยามและเป็นนายกรัฐมนตรีที่ดำรงตำแหน่งยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์การเมืองไทย รวมระยะเวลาทั้งสิ้นถึง 15 ปี (พ.ศ. 2481-2487 และ พ.ศ. 2491-2500)

การศึกษาประวัติบุคคลไม้อาจจะหลีกเลี่ยงที่จะศึกษาเกี่ยวกับภูมิหลังของบุคคลผู้นั้นที่ได้รับการศึกษาเรื่อง "การขึ้นสู่อำนาจทางการเมืองของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม" ก็เช่นเดียวกัน จำเป็นที่จะต้องศึกษาถึงภูมิหลังทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเจริญเติบโตขึ้นมา อันจะนำไปสู่ความเข้าใจบทบาทและแนวคิดของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามที่มีต่อเหตุการณ์ทางการเมืองก่อนที่จะดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและภายหลังที่เป็นนายกรัฐมนตรีแล้ว

2.1 สภาพทางการ เมือง เศรษฐกิจ สังคมของสยามช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลง
การปกครอง พ.ศ. 2475

การ เมือง ของสยามนับตั้งแต่การปฏิรูปการปกครองในสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการปกครอง
ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขและมีอำนาจสูงสุดในการ เมือง โดยมี
ข้าราชการที่ได้รับการคัดเลือกแล้วว่าสมควรได้รับยศตำแหน่ง ช่วยในการปกครองแผ่นดิน
ข้าราชการ เหล่านี้ต้องได้รับน้ำพระพิพัฒน์สัตยา เพื่อแสดงความจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์
แต่เพียงผู้เดียวและ เพื่อความ เจริญแห่งตน¹

ข้าราชการส่วนมากจะได้แก่พระบรมวงศานุวงศ์และผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาท การ
รับราชการถือว่า เป็นโอกาสแห่งความก้าวหน้า และเป็น การเลื่อนฐานะทางสังคม แต่ทว่าราษฎร
ซึ่งได้แก่ราษฎรทั่วไปและชนชั้นกลางที่มีฐานะดีก็มีโอกาส เข้าสู่ระบอบราชการ ทำให้สามารถเลื่อน
ฐานะทางสังคมได้โดยอาศัยระบบการศึกษา ซึ่งได้แก่ระบบการศึกษาของสงฆ์และ ระบบการศึกษา
แบบใหม่² หรือการศึกษาในโรงเรียนที่วางรากฐานในรัชกาลที่ 5 อันเริ่มเป็นที่นิยมแพร่หลายไป
ในหมู่สามัญชนที่ประสงค์จะส่งบุตรหลานเข้ารับการ ศึกษา เพื่อที่จะ เข้าสู่ระบบราชการ

เศรษฐกิจของสยามก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ตั้งอยู่
บนพื้นฐานของเกษตรกรรมเป็นสำคัญ ชาวไทยส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพทำนา ทำสวน ทำไร่
ทำการประมง ฯลฯ เทคนิควิธีที่ใช้ในการผลิต ยังเป็นการใช้แรงงานคนและสัตว์ซึ่งให้ผลผลิตน้อย
การค้าขายที่จะนำมาซึ่งเงินตราทั้ง การค้าภายในประเทศและการค้า กับต่างประเทศ ถูกผูกขาด
โดยรัฐ (กลุ่มพระมหากษัตริย์และกลุ่มขุนนาง) ในสมัยรัชกาลที่ 2 เมื่อถึงสมัยรัชกาลที่ 3 ระบบ
การค้าผูกขาดถูกยกเลิกเนื่องจากไม่ล่อคลึงกับการ เปลี่ยนแปลงทางสังคมทำให้ปริมาณการค้า เสรี
เพิ่มมากขึ้น ประกอบกับการเข้ามาของชาติตะวันตกได้มีส่วนกระตุ้นให้ปริมาณการค้า เพื่อการส่งออก
ขยายตัวมากกว่า เดิม จึงทำให้ผลผลิตที่ได้จากวิธีการผลิตแบบเดิมไม่เพียงพอต่อการขยายตัวของ

¹ วาสุดี โอล์ถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475", (วิทยานิพนธ์
ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2524), หน้า 152.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 202.

การค้า เพื่อการส่งออกโดยเฉพาะข้าว ดังนั้นจึงมีการนำเอาเครื่องจักรเข้ามาช่วยในการผลิต ในเขตพระนครและปริมณฑลเพื่อตอบสนองต่อการขยายตัวทางการค้าเพื่อการส่งออก อย่างไรก็ตาม ชาวไทยส่วนใหญ่ก็มิใช่เจ้าของปัจจัยการผลิตซึ่งประกอบด้วย เงินทุน ที่ดินและเครื่องจักร เนื่องจากจากระบบไพร่อันเป็นระเบียบความสัมพันธ์ระหว่างมูลนายและไพร่ (ราชบุตร) เป็นอุปสรรคต่อการที่ไพร่จะออกไปรับจ้าง ไปทำงานหรือค้าขายเพื่อให้ได้มาซึ่งเงินตรา จำเป็นต้องได้รับอนุญาตจากมูลนายเจ้าของสังกัดเสียก่อน ด้วยเหตุดังกล่าวจึงทำให้ชาวไทยส่วนใหญ่ไม่มีโอกาสเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิต อย่างไรก็ตาม การขยายตัวของการค้าเพื่อการส่งออกทำให้ระบบไพร่ค่อยๆ คลายลง กล่าวคือ ไพร่สามารถจ่ายเงินให้กับราชการหรือมูลนายได้แทนที่จะต้องเข้ามารับการเกณฑ์แรงงานแบบเดิม แต่ก็ไม่ได้มีอิสระโดยสิ้นเชิงที่จะไปประกอบอาชีพอิสระ เช่น การค้าขาย หรือการรับจ้าง เป็นต้น ด้วยเหตุนี้เจ้าของปัจจัยการผลิตจึงเป็นชนกลุ่มเดิมคือพระมหากษัตริย์ และขุนนาง³

การที่ชาวไทยไม่มีอิสระจากระบบไพร่ เป็นการเปิดโอกาสให้ชาวต่างชาติ เช่น ชาวจีน ชาวอินเดียและชาวยุโรปเข้ามาสู่ระบบเศรษฐกิจของสยามทั้งการค้าขายในประเทศและการค้าเพื่อการส่งออก เช่น ชาวจีนบางกลุ่มจะเข้ารับราชการหรือสร้างสำลัสมสัมพันธ์กับชนชั้นนำของสยามโดยการสมรส ทำให้ได้รับอภิสิทธิ์ในการค้าขาย ชาวจีนกลุ่มนี้ถือว่าประสบความสำเร็จในทาง เศรษฐกิจและสังคม ยังมีชาวจีนอีกกลุ่มหนึ่งที่ถือได้ว่าประสบความสำเร็จทาง เศรษฐกิจมากกว่าชาวไทยทั่วไป⁴ ชาวจีนกลุ่มนี้จะทำเหมืองแร่ ทำไร่อ้อย ทำน้ำตาล หรือเป็นพ่อค้าแร่ เป็นต้น ดังนั้นเมื่อถึงรัชกาลที่ 6 ชาวจีนจึงเป็นเจ้าของโรงสีข้าว เจ้าของโรงงานน้ำตาล และเป็นพ่อค้าที่ควบคุมสินค้าอุปโภคบริโภคไว้ ทางด้านชาวตะวันตก ไม่ว่าจะเป็นชาวจีน กุช ชาวฝรั่งเศส ฯลฯ ที่เข้ามาภายหลังจากสนธิสัญญาบาวริง (พ.ศ. 2398) ก็ได้มีบทบาทควบคุม

³ ตรี เวศวศ์วงศ์, ปากไก่และใบเรือ (กรุงเทพฯ : อมรินทร์การพิมพ์, 2527), บทที่ 3 และดู ชวลิต วายุภักตร์, "การปฏิรูปเศรษฐกิจในประเทศไทย พ.ศ. 2475-2485", ใน ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจไทยจนถึง พ.ศ. 2487, ธีระทิพย์ นาดสุภา และสมเทพ มานะรังสรรค์, บรรณาธิการ. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2527), หน้า 563-632.

⁴ ตรี เวศวศ์วงศ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 108-109.

เศรษฐกิจของสยามเช่นกัน เช่น ใ้รับสัมปทานเข้าทำป่าไม้ โรงเลื่อย และกิจการเหมืองแร่ เป็นต้น จากสภาพดังกล่าวข้างต้นอาจกล่าวได้ว่า เศรษฐกิจของสยามตกอยู่ภายใต้การควบคุมของชาวต่างชาติ

สภาพสังคมโดยทั่วไป เดิมสังคมสยามเป็นสังคมแบบพึ่งพากันระหว่างไพร่และมูลนาย การเข้ามาของศักกรวรรดิยมตะวันตกทำให้ระบบเงินตรามีบทบาทในสังคมมากขึ้นกว่าเดิม ทำให้คนที่ฐานะทางสังคมต่างกันต้องมาเกี่ยวพันกัน และทำให้กสิกรเริ่มการค้า เล็ก ๆ น้อย ๆ โดยเฉพาะในที่ราบลุ่มภาคกลาง⁵ การปฏิรูปการปกครองในรัชกาลที่ 5 เพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง โดยผ่านระบบการศึกษา ศาลา และ เศรษฐกิจ เดียวกันกับกรุงเทพฯ กระตุ้นให้เกิดการปรับเปลี่ยนทางสังคม⁶ การศึกษาระบบใหม่ทำให้สามัญชนมีโอกาสดำรงการศึกษามากกว่าเดิม และโอกาสที่จะเลื่อนฐานะจากสามัญชนไปสู่ฐานะที่สูงกว่าเดิม เช่น การเข้าสู่ระบบราชการก็เพิ่มมากขึ้น

การเข้ามาของศักกรวรรดิยมตะวันตกและการปฏิรูปการปกครองประเทศ ทำให้สังคมต้องการผู้ที่มีความรู้เฉพาะทางเพิ่มขึ้น เช่น แพทย์แผนใหม่ หมายความ นายหน้า (คอมปะโตร) นักหนังสือพิมพ์ ตำรวจ เป็นต้น กองทัพอากาศได้รับการพัฒนาให้ทันสมัย การเปิดกว้างทางการศึกษา ส่งผลให้สามัญชนที่เป็นคนชั้นกลาง เข้าสู่ระบบราชการมากขึ้น ทำให้เกิดชนชั้นใหม่ในสังคม

2.2 ความสำคัญของกองทัพและทหารช่วงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

แต่เดิมนั้นกองทัพสยามเป็นการจัดแบบโบราณ กล่าวคือ เมื่อเกิดสงครามขึ้นทางกรจะเกณฑ์ไพร่จากทั่วประเทศและแจกอาวุธให้ไพร่เหล่านี้ไปต่อสู้กับข้าศึก เมื่อสงครามสิ้นสุดลงไพร่หรือทหารเหล่านี้ก็จะกลับไปยังภูมิลำเนาและประกอบอาชีพเช่นพลเรือนทั่วไป เมื่อเกิดสงครามขึ้นอีก ไพร่จะถูกเรียกเข้าประจำการเพื่อสู้รบกับข้าศึกอีกครั้งหนึ่ง และกลับไปยังภูมิลำเนาเดิม

⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 253 และ หน้า 282.

⁶ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, "ความเปลี่ยนแปลงของสังคมทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพ.ศ. 2475" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิตภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2531), หน้า 132-161.

วนเวียนเป็นวัฏจักร เช่นนี้ จากการทำโพหรืออาหาร เหล่านี้ไม่ได้รับการฝึกฝนอย่างต่อเนื่องทำให้ขาดความคุ้นเคยตลอดจนความชำนาญในการใช้อาวุธไม่ได้รับการศึกษาทั้งวิชาทางทหารและความรู้ทั่วไป ในภาวะสงครามทหารที่ได้รับการฝึกฝนและมี ความชำนาญในการใช้อาวุธย่อมจะอยู่ในสภาพที่ได้เปรียบกว่าทหารที่ไม่ได้รับการฝึกฝน ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงได้มีความพยายามที่จะฝึกทหารแบบใหม่* เช่นเดียวกับทหารในยุโรปโดยว่าจ้างชาวยุโรปเข้ามา เป็นครูฝึกสอน อย่างไรก็ตามในขั้นแรกก็ทหารแบบใหม่ได้รับการฝึกสอนตามแบบทหารในยุโรปมีเพียง 300 คน จากจำนวนทหารทั้งประเทศประมาณ 4500 คน⁷

จากการที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นครองราชย์แล้วทรงพระเยาว์ ทำให้อำนาจส่วนหนึ่งตกอยู่กับขุนนางตระกูลขุนนาง การพยายามสร้างรัฐชาติและการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ตลอดเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งระหว่างสยามกับจักรวรรดินิยมตะวันตกเพิ่มขึ้น จนกระทั่งในพ.ศ. 2410 สยามได้ยินยอมทำสนธิสัญญาเบงกอลส่วนนอกให้อังกฤษได้การดูแลของฝรั่งเศส และใน พ.ศ. 2431 สยามต้องยินยอมให้ดินแดนสิบสองจุไทยอยู่ภายใต้การดูแลของฝรั่งเศส เป็นต้น ปัญหาการเมืองภายในและภายนอกนับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการปฏิรูปประเทศครั้งใหญ่ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญเพื่อสร้างความมั่นคงให้แก่ราชบัลลังก์ อันเป็นการสร้างเสถียรภาพให้กับการเมืองภายในประเทศและเพื่อพัฒนากองทัพสยามให้มีความเจริญทัดเทียมนานาชาติเพื่อรักษาความสงบภายในประเทศและเพื่อจะใช้เป็นเกราะต่อต้านการคุกคามจากต่างประเทศ ในเบื้องต้นนั้นพระเจ้านั่งยาเธอพระราชโอรสที่ทรงพระยศ "เจ้าฟ้า" ทุกพระองค์ตลอดจนขุนนางผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาททุกคนจะต้องศึกษาวิชาทหารแบบตะวันตก⁸

แหล่งผลิตทหารแบบใหม่ที่สำคัญ คือ

* ทหารแบบใหม่ หมายถึง ทหารที่ได้รับการฝึกแบบทหารในยุโรป กล่าวคือ ได้รับการศึกษาวิชาเฉพาะทางทหารและยุทธศาสตร์ ได้รับการฝึกใช้อาวุธ มีเครื่องแบบ มีเงินเดือนประจำ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2435 เป็นต้นมา .

⁷ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชหัตถเลขาพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2506), หน้า 105.

⁸ ศรินันท์ บุญศิริ, "บทบาททางการทหารและการเมืองของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมหลวงวงษาธิเดชะโลกประชำนารถ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2503), หน้า 35.

โรงเรียนนายร้อยทหารบกที่ก่อตั้งเมื่อ พ.ศ. 2430 ชื่อของโรงเรียนแห่งนี้เมื่อแรกตั้งคือ "คะเตดัลกุล" หรือ "โรงเรียนนายทหารสำราญรมย์" นับได้ว่าเป็นโรงเรียนวิชาทหารเป็นแห่งแรก ในภายหลัง เมื่อกิจการทหาร เป็นที่นิยมแพร่หลายทำให้นายทหารระดับผู้บังคับบัญชาไม่เพียงพอกับความต้องการ จึงได้ก่อตั้ง กรมเสนาธิการ พ.ศ. 2441 และก่อตั้งโรงเรียนนายเรือ พ.ศ. 2449 เป็นต้น

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว สยามไม่เพียงแต่จะต้องเผชิญหน้ากับปัญหาความขัดแย้งกับจักรวรรดิออตโตมันตะวันตก ปัญหาภายในประเทศจากการที่กรุงเทพฯ พยายามที่จะรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้ราษฎรในลุ่มภูมิภาคไม่พอใจและได้ก่อการกบฏต่อต้านกรุงเทพฯ เช่น พ.ศ. 2445 ได้เกิดกบฏเงี้ยวเมืองแพร่และกบฏผีบุญตากฮีสถาน เป็นต้น เหตุการณ์ดังกล่าวได้ทำให้ทหารทวีความสำคัญมากขึ้น ทั้งในฐานะของผู้ป้องกันศัตรูภายนอกประเทศและในฐานะของผู้รักษาความสงบภายในประเทศ ดังคำกราบบังคมทูลของพระองค์เจ้าศิริประวีระเดช (กรมหลวงนครไชยศรีสุริเยศ) ต่อรัชกาลที่ 5 เมื่อ 124 ความตอนหนึ่งว่า

"...อีกประการหนึ่งปอลิชที่จะบำรุงกำลังให้พอที่จะป้องกันอาณาจักรสยามไม่ให้ชาติใดชาติหนึ่งข่มเหงได้สะดวก เพื่อการรักษาตนเอง เป็นกลางได้โดยแท้จริงไม่ให้เป็นที่ประเทศคอเรีย ทั้งป้องกันไม่ให้เกิดการรกลาผลภายในได้โดยง่ายซึ่งจะทำให้อำนาจราชการและสันติภาพของประเทศสยามลดหย่อนไป กับทั้งเมื่อมีเหตุลากลปรากฏมาล่องครั้งติด ๆ คือเรื่องผีบุญและพวกเงี้ยว เป็นต้น ระวังอยู่ได้ก็เพราะทหารโดยแท้..."⁹

ด้วยความสำคัญและความจำเป็นของกองทัพดังกล่าว ทำให้ตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว งบประมาณทางการทหารจะสูงเป็นอันดับ 1 และ 2 เสมอ¹⁰ ดังจะเห็นได้ว่า พ.ศ. 2437 หลังจากเกิดเหตุการณ์ ร.ศ. 112 ได้ 1 ปี งบประมาณของ

⁹ กษ., ร.5 ค. 5.2/14 พระองค์เจ้าศิริประวีระเดชกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เมื่อวันที่ 24 ธันวาคม ร.ศ. 124 อ้างถึงใน สุทธาศา เลขไวฑูรย์, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2435-2453)", (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 81.

¹⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 90-93.

กระทรวงกลาโหมได้รับทั้งสิ้น 2,248,999.28 บาท¹¹ คิดเป็น 18 เปอร์เซ็นต์ของงบประมาณรายจ่ายทั้งหมด และในปี พ.ศ. 2448 อันเป็นปีแรกที่มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติการเกณฑ์ทหารทั่วประเทศ ปีนั้นกระทรวงกลาโหมได้รับงบประมาณทั้งสิ้น 13,106,396.62 บาท¹² คิดเป็น 26.8 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่กระทรวงธรรมการซึ่งเป็นหน่วยหลักของรัฐและมีความสำคัญในการพัฒนาประเทศเช่นเดียวกับกระทรวงอื่น ๆ กลับได้รับงบประมาณเพียง 1,348,732.33 บาท¹³ คิดเป็น 2.5 เปอร์เซ็นต์ของงบประมาณรายจ่ายทั้งประเทศ และในพ.ศ. 2453 อันเป็นปีสุดท้ายในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว กองทัพอีสยามใต้เป็นองค์การทหารอาชีพโดยสมบูรณ์ ดังจะเห็นได้ว่า งบประมาณทั้งประเทศ 59,076,553.69 บาท กระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือได้รับงบประมาณ 13,694,125.68 บาท¹⁴ คิดเป็น 24.1 เปอร์เซ็นต์ ในขณะที่กระทรวงธรรมการได้งบประมาณเพียง 2.3 เปอร์เซ็นต์ ความสำคัญของกองทัพบกที่มีต่อชาติและสังคมไทยจะเห็นได้จากพระราชดำรัสตอนหนึ่งของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวที่ทรงชี้แจงต่อเสนาบดีสภา เมื่อ 6 พฤษภาคม ร.ศ. 129 ความตอนหนึ่งว่า

"...การงานของ เมืองไทยมีอยู่สองทาง ที่เป็นอย่างสบายก็เป็นเมืองอย่างโปรเตกชั่น เงินก็ให้เขาทำอะไรไม่ต้องมีทหารบกทหารเรือ มีเงินแต่เพียงการบำรุงการค้าขายอย่างนี้สบายไม่ต้องวิตกกังวลอันใดอยู่ได้อย่างมั่นคง แต่เราก็ตะกอยอยากจะทำตามลำพัง เสียมเขี้ยวเล็บใส่ตัว...เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมเราไม่หากำลังของเราให้สำเร็จ การจะสำเร็จก็ด้วยเงิน เรามีเงินพอจะรักษาอำนาจของเราทำไมเราไม่ใช้เงินทุกบาทให้เป็นประโยชน์เพื่อความสำราญ..."¹⁵

¹¹ พงศิกัญ โพรสอท์ และมานะ ภัทรธรรม (รวบรวม), ประมวลรายรับและรายจ่ายของประเทศไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2435 ถึงพ.ศ. 2517 (1892-1974). (กรุงเทพฯ : คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2529), หน้า 145.

¹² เรื่องเดียวกัน, หน้า 158.

¹³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 160.

¹⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 166.

¹⁵ กจย., ร.5 ค.1/28 รายงานเสนาบดีสภาวันที่ 6 พฤษภาคม ร.ศ. 129 อ้างถึงใน สุทธาดา เลขไวฑูรย์, "การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2435-2453)", หน้า 93. (คัดเส้นใต้โดยผู้เขียน).

ภายหลังจากพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นครองราชย์ได้ไม่นาน ทรงมีพระราชดำริที่จะฝึกเล็บบ่า ให้ฝึกอาวุธและถืออาวุธแบบทหาร ทำให้ทหารเกิดความไม่พอใจ เนื่องจากตลอดรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ทหารอาชีพเป็นองค์กรที่ได้รับความรักมามากที่สุดทั้งในรูปแบบและความคิด ตลอดจนงบประมาณที่ได้รับก็อยู่ในอันดับต้น ๆ ของรายจ่ายของประเทศ และทหารได้รับการปลูกฝังให้เชื่อว่าเกียรติคุณของประเทศจะมีด้วยอำนาจของกองทัพ กองทัพเป็นเครื่องค้าประกันเอกราชและศักดิ์ศรีของประเทศ¹⁶ ทหารกับชาติเป็นของคู่กันเพราะฉะนั้นผลประโยชน์ของประเทศกับผลประโยชน์ของชาติจึงไม่อาจจะแยกออกจากกัน ดังนั้นเมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงหันไปให้ความสนับสนุนกิจการเล็บบ่าแทนที่จะสนับสนุนกิจการของกองทัพ ทำให้ทหารเกิดความไม่พอใจ อันเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกิดกฎ ร.ศ. 130 แม้ว่ากฎ ร.ศ. 130 จะประลัมกับความล้มเหลว แต่ได้ส่งผลให้มีการปฏิรูปกองทัพครั้งใหญ่และมีการเพิ่มงบประมาณของทหาร ดังจะเห็นได้จาก พ.ศ. 2453 อันเป็นปีที่สุดท้ายในรัชกาลที่ 5 กระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือ ได้รับงบประมาณทั้งสิ้น 13,694,198.68 บาท คิดเป็น 23.1 เปอร์เซ็นต์ พ.ศ. 2454 อันเป็นปีที่เกิดกฎ ร.ศ. 130 กระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือได้รับงบประมาณเพิ่มขึ้นเป็น 15,583,650.74 บาท คิดเป็น 24.3 เปอร์เซ็นต์ งบประมาณทางทหารของสยามมีแนวโน้มว่าจะเพิ่มสูงขึ้นเรื่อย ๆ เช่น ในพ.ศ. 2460 งบประมาณที่กระทรวงกลาโหมได้รับเพิ่มเป็น 26.4 เปอร์เซ็นต์¹⁷

ในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. 2468-2477) กิจการของกองทัพสืบเนื่องมาจากสมัยรัชกาลที่ 6 กล่าวคือทหารต้องการให้มีการพัฒนาประสิทธิภาพ

¹⁶ กนกวลี ชูชัยยะ, "พัฒนาการทางความคิดของกลุ่มทหารอาชีพ พ.ศ. 2475-2524" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 10.

¹⁷ พวงทิพย์ ไทรล้นเทจ และมานะ ภัทรธรรม, ประมวลรายรับและรายจ่าย..., หน้า 166-170.

ของกองทัพ ในขณะที่เดียวกับองค์พระประมุขก็ได้ให้ความสำคัญต่อทหาร ดังจะเห็นได้จาก
แนวพระราชดำริของรัชกาลที่ 7 ที่ว่า "...ทรงเห็นว่าเจ้านายควรจะต้องเป็นทหาร เพราะ
เป็นของล้ำค่าที่ป้องกันพระราชวงศ์ ทั้งนี้เพราะท่านทรงคิดอยู่แล้วว่า อาจจะมีคณะใดคิดโค่นอำนาจ
พระราชวงศ์ ฉะนั้นถ้าเจ้านายเป็นทหาร ทหารก็อาจจะป้องกันพระราชวงศ์ได้..."¹⁸ และ
ความอีกตอนหนึ่งจากพระบรมราโชวาทที่พระราชทานแก่เหล่านักเรียนนายร้อย เนื่องในโอกาส
ที่นายทหารเหล่านี้เข้ารับพระราชทานกระบี่เมื่อ 24 มีนาคม พ.ศ. 2474 ณ พระที่นั่งอนันต-
สมาคม ความว่า

"...หน้าที่ของทหารคือรักษาความปลอดภัยต่าง ๆ รักษาทรัพย์สินสมบัติที่ประชาชน
ได้หามาสะสมไว้ทำให้งอกงามยิ่งขึ้น อย่าให้ใครมาแย่งชิงไปได้ อย่างให้ตกไปเป็น
ของคนอื่น ให้มีอิสระภาพอยู่เสมอและรักษาความสงบภายในด้วย เพื่อให้ประชาชน
สามารถหาเลี้ยงชีพได้โดยสุขสบายและให้ข้าราชการพลเรือนสามารถบำรุงได้ผลดี..."¹⁹

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าองค์พระประมุขจะทรงให้ความสำคัญต่อกิจการทหาร แต่ทว่า
การที่รัฐบาลต้องเผชิญกับปัญหา เศรษฐกิจตกต่ำส่งผลให้ต้องยุบ ลดทอน ปลด หน่วยทหารและทหาร
เพื่อความเหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจในขณะนั้น ดังจะเห็นได้จากงบประมาณของทหารที่ได้รับ
ระหว่าง พ.ศ. 2471-2475 เช่น งบประมาณกระทรวงกลาโหมและกระทรวงทหารเรือ
ประจำปี พ.ศ. 2471 จำนวน 16,171,000 บาท (ประมาณ 15.9 เปอร์เซ็นต์) งบประมาณ
ได้ลดต่ำลงในปีพ.ศ. 2473 กล่าวคือได้รับจำนวน 14,632,008.11 บาท (ประมาณ 14.58
เปอร์เซ็นต์) และงบประมาณทหารได้ลดลงต่ำสุดใน พ.ศ. 2474 ได้รับเพียง 12,597,777.70
บาท²⁰ (ประมาณ 14 เปอร์เซ็นต์) ผลจากการลดทหารออกเป็นจำนวนมากทำให้เหล่าทหาร
ไม่พอใจรัฐบาล ทหารจำนวนหนึ่งได้หันไปสนับสนุนคณะราษฎร ในการ เปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ
24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

¹⁸ พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลศักรพจน์, เกิดวังปารุสก์, เล่ม 2.

(พระนคร : คลังวิทยา, 2514), หน้า 219.

¹⁹ พุทธโฆษาจารย์, 40 : 6 (1 มีนาคม 2474), หน้า 1780.

²⁰ พวงทิพย์ ไพร่ส่อนท์ และมานะ ภัทรธรรม, ประมวลรายรับและรายจ่าย...,
หน้า 191-193.

ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าตลอดรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจนถึงรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ผู้นำได้ให้ความสำคัญต่อกองทัพและทหาร ในฐานะที่เป็นผู้พิทักษ์ราชบัลลังก์ ผู้รักษาเอกราชของประเทศจากการรุกรานจากภายนอกและผู้รักษาความสงบภายในประเทศ ดังจะเห็นได้จากงบประมาณที่ได้รับเป็นอันดับที่ 1 ของประมาณของรายจ่ายทั้งหมด ตลอดจนพระราชวังและขุนนางผู้ใกล้ชิดเบื้องพระยุคลบาทจะต้องศึกษาวิชาทหารและเป็นที่ทหาร จนอาจจะกล่าวได้ว่าทหารตระหนักในความสำคัญของกองทัพที่มีต่อชาติ ทหารกับชาติเป็นสิ่งคู่กัน ผลประโยชน์ของทหารคือผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งดูเหมือนว่าความคิดเห็นตอนหนึ่งของนายร้อยโท หม่อมเจ้าสุภะวดีสวัสดิวงศ์สนิท สวัสดิวัตน์ บรรณาธิการ หนังสือพิมพ์ทหารปืนใหญ่* จะสะท้อนความรู้สึกของทหารดังกล่าวข้างต้น ความตอนหนึ่งว่า "...หนังสือพิมพ์ฉบับนี้เน้นมุ่งประโยชน์สำหรับบำรุงความรู้นายทหารทั่วไป เมื่อนายทหารมีความรู้ดี กองทัพภของเราก็จะเจริญขึ้น ในที่สุดเมืองไทยของเราก็จะเจริญขึ้น..."²¹

2.3 ภูมิหลังของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามก่อนที่จะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม

2.3.1 ครอบครัว วัยเด็ก และการศึกษาเบื้องต้น

ท่ามกลางสภาพการเมือง เศรษฐกิจและสังคมดังกล่าวข้างต้น นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม หรือชื่อเมื่อแรกเกิดว่า เด็กชายแปลก ชิตตะสังคะ ได้ถือกำเนิดเมื่อวันที่ 14 กรกฎาคม พ.ศ. 2440 ในบ้านหลังเล็ก ๆ ในสวนทุเรียน ณ เมืองนนทบุรี เด็กชายแปลกเป็นบุตรคนที่ 2 ในจำนวน 5 คนของนายชิตและนางสาวอาจค์ ชิตตะสังคะ พี่น้องทั้ง 5 คนของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามประกอบด้วย

²¹ นายร้อยโทหม่อมเจ้าสุภะวดีสวัสดิวงศ์สนิท, "หน้าของบรรณาธิการ", ทหารปืนใหญ่. 1 : 3 (มกราคม 2471), หน้า 456.

* ในสมัยก่อนนั้น หนังสือพิมพ์รายวัน วารสารรายสัปดาห์ วารสารรายปักษ์จะถูกรวม ๆ กันว่า หนังสือพิมพ์.

1. พล.ต. ประทีป ชิตตะสังคะ
2. จอมพล ป.พิบูลสงคราม
3. นาง เปลี่ยน ชิตตะสังคะ
4. นายอุ๋ หรือ นายปรุง ชิตตะสังคะ
5. พล.ต. ครรชิต ชิตตะสังคะ (ปัจจุบันอายุ 92 ปี)

ครอบครัวชิตตะสังคะก็เช่นเดียวกับชาวไทส่วนใหญ่ในสมัยนั้นที่ประกอบอาชีพ
 กสิกรรม อาชีพหลักของชาวบ้านในแถบนั้นคือทำสวนทุเรียน โดยนายชิต หัวหน้าครอบครัว
 นอกจากทำสวนทุเรียนแล้วยังเป็นที่รู้จักกันว่าเป็นช่างทองที่มีฝีมือดีคนหนึ่ง²² ด้านนางสาวอาจค์
 ได้ช่วยสามีทำสวนและก็ยังเป็นแม่ค้าย่อยอีกด้วย โดยนำผลผลิตที่ได้ไปขายยังตลาดบางลำภู²³
 อย่างไรก็ตาม ครอบครัวชิตตะสังคะจัดอยู่ในชนชั้นกลางที่มีฐานะดี ดังจะเห็นได้จาก การสนับสนุน
 การศึกษาของลูก ๆ ดังจะได้กล่าวถึงต่อไป

คนโดยทั่วไปเข้าใจว่า เหตุที่เด็กชายแปลกได้รับการตั้งชื่อว่า "แปลก" เนื่องจาก
 มีหูต่ำกว่านิยมนามาก²⁴ แต่จากงานเขียนของ อ.พิบูลสงคราม และการสัมภาษณ์คุณศรีวัลล์
 บันยารุ่น บุตรชายและบุตรสาวของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม ได้กล่าวตรงกันว่า ได้รับฟัง
 คำบอกเล่าจากนางสาวอาจค์ ผู้เป็นย่าว่า ในระยะ 3 เดือนแรก เด็กชายแปลกร้องไห้ไม่มีใครจะ
 หยุด จึงให้ชื่อว่า "แปลก"²⁵ จนมารตากล่าวว่า เลี้ยงยาก เลยยกให้เจ้าอาวาลวัดปากน้ำเอา
 ไปช่วยเลี้ยง²⁶

เมื่อเด็กชายแปลกมีอายุพอที่จะ เรียนหนังสือได้ก็ได้รับเริ่มต้นการศึกษาที่โรงเรียน
 วัดเขมรภิรตาราม ในวัยเด็กนั้นกล่าวกันว่า เด็กชายแปลกเป็นผู้ที่มีความประพฤติเรียบร้อย

²² ศรีวัลล์ บันยารุ่น. สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2533.

²³ เรื่องเดียวกัน.

²⁴ เช่น สิงห์โต ลูริยาอารักษ์, ประวัติและดวงชาติ 11 นายกรัฐมนตรี เมืองไทย
 (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์บำรุงสาส์น, 2511), หน้า 39.

²⁵ อ. พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม, เล่ม 1. (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์,
 2518), หน้า 34.

²⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

ไม่ผูกพัน ขยัน เรียบ มีความเฉลียวฉลาด เมื่อหมดเวลาท่องหนังสือก็จะช่วยงานในบ้านและในสวน²⁷
 ในขณะที่เรียนหนังสือที่โรงเรียนเบญจมภริตาราม . เด็กย้ายแปลกเกิดความต้อการที่ละเรียนใน
 โรงเรียนนายร้อยทหารบก จึงรบเร้าบิดาให้นำไปฝากเข้าศึกษาต่อ

2.3.2 การศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก

โรงเรียนนายร้อยทหารบก หรือ "โรงเรียนทหารสราญรมย์" มีพัฒนาการมาจาก
 "ทหารมหาดเล็กโลก้า" จำนวน 12 คนจากมหาดเล็ก 24 คน ของพระบาทลัมเด็จพระจุลจอม-
 เกล้า เจ้าอยู่หัว ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระเจ้าน้องยา เรอ หรือบุตรเจ้านาย²⁸ และในภายหลังได้
 คัดเลือกบุตรราชตฤกุลและบุตรข้าราชการมหาดเล็กเข้าร่วมเป็นกองทหารมหาดเล็กมีจำนวน
 ทั้งสิ้น 72 คน²⁹ เมื่อมีการก่อตั้งโรงเรียนนายร้อยทหารบกใน พ.ศ. 2430 โดยข้อบงคับที่
 เรียกว่า "บัญญัติโรงเรียนทหารสราญรมย์" นักเรียนนั้นเรียกว่า "คะเต็ด"³⁰

ด้วยที่เหตุโรงเรียนนายร้อยทหารบกมีพัฒนาการมาจากทหารมหาดเล็ก เมื่อแรก
 ตั้งนั้นจึงรับเฉพาะ

1. พระบรมวงค่านวงศ์
2. บุตรข้าราชการ
3. บุตรออฟฟิศเชอร์ (นายทหารสัญญาบัตร) ในกรมกองต่าง ๆ³¹

ผู้ที่เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกจะต้องมีอายุระหว่าง 14-24 ปี
 และเมื่อเป็นนักเรียน หรือ "คะเต็ด" แล้วจะได้รับเงินเดือน ๆ ละ 12 บาท เดือนคักศึกษา 400 ไร่
 อันถือได้ว่า เป็นเกียรติยศ³²

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 38.

²⁸ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.
 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์นายร้อยพระจุลจอมเกล้า, 2510), หน้า 2.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 7.

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 10.

³² เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

หลักเกณฑ์การรับสมัครนักเรียนทหารบกดังกล่าวข้างต้น ไม่ได้เปิดกว้างสำหรับ
 สำนักเรียนทั่วไป ทั้งนี้เป็นผลและความสืบเนื่องจากการคัดเลือก "ทหารมหาดเล็กลูกา" ของ
 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เมื่อมีการปฏิรูปการปกครองใน พ.ศ. 2435 และ
 ความขัดแย้งระหว่างสยามกับจักรวรรดิเยอรมันตะวันตกทวีความรุนแรงขึ้นจนเกิดวิกฤตการณ์ ร.ศ. 112
 (พ.ศ. 2436) และเหตุการณ์ลูกสามจนเป็นเหตุให้ฝรั่งเศสเคลื่อนเข้ามายึดเมืองจันทบุรี จากเหตุการณ์นั้น
 บ่งชี้ว่ากองทัพของสยามอยู่ในสภาพล้มเหลว จำเป็นจะต้องปรับปรุงประสิทธิภาพของกองทัพและ
 ทหารให้ทันสมัย³³ เพื่อใช้ป้องกันกรุกรานจากต่างประเทศ พร้อมทั้งความต้องการนายทหาร
 ก็ได้เพิ่มขึ้นด้วย ดังจะเห็นได้ว่าใน พ.ศ. 2430 ใต้น้ำโรงเรียนนายสิบเข้ามาสมัครโรงเรียน
 นายร้อยทหารบก

สิ่งที่บ่งชี้ว่าความต้องการทหารเพิ่มขึ้นอีกประการหนึ่งคือ ระเบียบการรับสมัคร
 นักเรียนนายร้อยทหารบก พ.ศ. 2441 ได้เปิดโอกาสให้สำนักเรียนเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อย
 ทหารบกได้ แต่ผู้ที่เข้าศึกษาได้จะต้อง "เป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตจากเสนาธิการทหารบก"³⁴
 สิ่งนี้สะท้อนถึงระบบอุปถัมภ์ที่สืบเนื่องมาในสังคมไทยจากเดิมที่มีระบบอุปถัมภ์ระหว่างไพร่และมูลนาย
 มาสู่ระบบอุปถัมภ์ในกลุ่มทหารอาชีพ ในขณะที่เดียวกันก็สะท้อนให้เห็นว่าการเปิดกว้างสำหรับ
 สำนักเรียนในการสมัครเข้าเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกเป็นการ "เปิดกว้างแบบมีข้อจำกัด"
 ระเบียบการดังกล่าวก็ยังเอื้อประโยชน์แก่กลุ่มพระราชาชนวงศ์ บุตรข้าราชการ และบุตรนายทหาร
 สัญญาบัตรตามเดิม แต่ยังเป็นเรื่องยากสำหรับบุตรหลานของสำนักเรียนที่จะเข้าศึกษา ถ้าสำนักเรียน
 ผู้นั้นไม่มีความสัมพันธ์กับขุนนางทางใดทางหนึ่ง ดังที่ ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์* เล่าไว้ดังนี้
 "...ลูกหลานชาวบ้าน ชาวสวนจะเข้าโรงเรียนนายร้อยไม่ได้..."³⁵

³³ อัจฉาพร กุณฑลสัมมัย, "กบฏ ร.ศ. 130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการปกครอง
 และ "กลุ่มทหารใหม่", (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์
 บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2524), หน้า 37.

³⁴ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า,
 หน้า 35.

³⁵ ร.ท.จنگล ไกรฤกษ์, พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท. จنگล ไกรฤกษ์ (พระนคร :
 ศูนย์การพิมพ์, 2512), หน้า 15.

* ร.ท. จنگล ไกรฤกษ์ เป็นทหารผู้หนึ่งที่เข้าร่วมในกบฏบวรเดช เมื่อตุลาคม พ.ศ.

อย่างไรก็ตาม การเปิดกว้างทางภรศึกษา ดังกล่าว ก็ยังมีการแบ่งแยกระหว่าง
 เจ้านายและสามัญชนอย่างเด่นชัด นั่นคือในพิธีที่หน้าพระพิฆเนศวร์ ในขณะที่มีนักเรียนนายร้อย
 ทหารบกที่เป็นพระราชนัดดา คัดตั้งแต่หม่อมเจ้าขึ้นไปและราชสกุลให้ไปรับพระราชนัดดาในอุโบสถ ส่วน
 นักเรียนอื่น ๆ รับพระราชนัดดาที่หน้าพระอุโบสถ³⁶

การเกิดกบฏใน พ.ศ. 2445 ในภาคเหนือและในภาคอีสาน ทหารได้แสดง
 ความสามารถในการรักษาความสงบ ทำให้ความต้องการทหารเพิ่มขึ้นทั้งเพื่อป้องกันการรุกราน
 จากต่างประเทศตามนโยบายเดิม และเพื่อรักษาความสงบภายในประเทศอีกด้วย นับตั้งแต่
 พ.ศ. 2446 ทิศทางการทหารได้ก้าวหน้าขึ้นมาก เนื่องจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ทรงสนพระทัยในกิจการทหาร จึงทำให้ข้าราชการและประชาชนสนใจในกิจการทหารด้วย
 ทำให้เกิดความนิยมในหมู่ชนนางประชาชนที่จะส่งบุตรหลานเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก
 ในปีเดียวกันนี้มีผู้สมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกถึง 100 คน³⁷

เมื่อกิจการทหารขยายตัว จึงทำให้ความต้องการนายทหารไปบังคับบัญชาหน่วยสืบ
 และพลทหารเพิ่มขึ้นไปด้วย ทำให้เกิดปัญหาการขาดแคลนนายทหารขึ้น ทั้ง ๆ ที่แต่ละปีก็มีนักเรียน
 นายร้อยออกรับราชการเป็นจำนวนมาก แต่ก็ไม่เพียงพอกับความต้องการ เพื่อแก้ปัญหาดังกล่าว
 กรมยุทธนาธิการจึงเปิดรับสมัครบุคคลเข้าฝึกหัดวิชาทหาร เรียกว่า "นักเรียนสำรองราชการ"
 (พ.ศ. 2446-2449)³⁸ พ.ศ. 2448 เมื่อมีการประกาศใช้พระราชบัญญัติลักษณะเกณฑ์ทหารทั่ว
 พระราชอาณาจักร ทำให้ปริมาณพลทหารเพิ่มขึ้น สัดส่วนความต้องการนายทหารเพื่อไปเป็นผู้บังคับ
 บัญชาก็เพิ่มขึ้นด้วย ดังนั้นแหล่งผลิตนายทหารที่สำคัญ คือโรงเรียนนายร้อยทหารบก ได้ตอบสนอง
 ความต้องการของรัฐ โดยปรับปรุงระเบียบการรับสมัครนักเรียนนายร้อยเสียใหม่ เรียกว่า
 "หลักสูตรสำหรับสอบวิชาผู้สมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อย ร.ศ. 125" โดยมีระเบียบปฏิบัติดังนี้

1. ต้องยื่นใบสมัครต่อกรมปลัดทัพพ พร้อมทั้งมีข้าราชการสัญญาบัตร เป็น
 ผู้นำและรับรอง
2. ต้องสอบวิชาต่อคณะกรรมการของโรงเรียนนายร้อยทหารบกตามหลักสูตร
 ผู้สมัครเข้าเป็นนักเรียนนายร้อย ร.ศ. 125 ได้ตามขั้นที่ตนสมัครเรียน

³⁶ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, เรื่องเดียวกัน, หน้า 36.

³⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 47-48.

³⁸ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า,

3. ต้องเป็นผู้ที่ไม่มีโรคอันขัดต่อการเป็นทหาร
4. ต้องเป็นผู้มีความรู้ภาษาเรียบร้อย
5. ต้องเป็นผู้ไม่เคยเสียชื่อเสียงและไม่ใช้บุตรบุคคลผู้เสียชื่อเสียงด้วย
6. ต้องเป็นผู้ที่ได้รับอนุญาตจากบัญชาการกรมยุทธนาธิการให้เข้าเป็น

นักเรียนนายร้อยตามระเบียบ³⁹

ระเบียบการรับสมัครนักเรียนนายร้อยทหารบกดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้กับบุตรหลานของสามัญชนที่เฉลียวฉลาด ผ่านการสอบคัดเลือกให้เข้าไปศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้ อย่างไรก็ตาม ระบบอุปถัมภ์ยังคงมีบทบาทในสังคมไทยอยู่เช่นเดิม จะเห็นได้จากระเบียบที่ว่า "ต้องยื่นใบสมัครต่อกรมปลัดทัพบก พร้อมทั้งมีข้าราชการสัญญาบัตรเป็นผู้นำและรับรอง"

กล่าวได้ว่าครอบครัวชิตตะสังคะได้รับผลกระทบจากการปรับเปลี่ยนของสังคมในรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประการแรกคือ เรื่องค่าตอบแทนทางการศึกษา ดังได้กล่าวไว้แล้วในตอนต้น ในขณะที่การศึกษาแผนใหม่ได้แพร่หลายไปสู่สามัญชนโดยเฉพาะชนชั้นกลางเกิดความนิยมที่จะส่งบุตรหลานเข้ารับการศึกษาดังจะเห็นได้ว่า นายชิตตะสังคะ บิดาของเด็กชายแปลก ได้ทำตามคำร้องของบุตรชาย คือ นำบุตรชายทั้ง 2 คน (พล.ต. ประทีป และนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม) ไปฝากกับนายพลตรีพระยาสุรเสนา (บิดาของ หม่อมหลวงชูชาติ กำภู) ให้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก⁴⁰ นายชิตได้เห็นถึงความสำคัญของการศึกษา กล่าวคือ ส่นับส่งให้นบุตรชาย 3 คนเรียนวิชาทหาร ส่วนนายอู่หรือนายปรุง ได้เข้าศึกษาที่คณะวิศวกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย⁴¹

ประการต่อมา ที่นายชิตได้ให้ความสนับสนุนที่จะให้นบุตรชายเรียนวิชาทหาร อาจจะสามารถกล่าวได้ว่า เป็นค่าตอบแทนของชนชั้นกลางในสมัยนั้นที่เห็นว่าด้วยระบบการศึกษาแบบใหม่จะเป็น

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 78-79.

⁴⁰ อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม, เล่ม 1, หน้า 39.

⁴¹ สรวิสัย บันยารุณ. สัมภาษณ์, 30 มิถุนายน 2533.

การเลื่อนฐานะทางสังคม ประกอบกับในขณะนั้นมีคำนิยามว่าอาชีพราชการทั้งฝ่ายพลเรือนและทหาร เป็นอาชีพที่มีศักดิ์และมีเกียรติยศ⁴²

การเปิดกว้างทางการศึกษา ความต้องการทหารเพิ่มขึ้นของรัฐ ประกอบกับความล้มเหลวส่วนตัวของ เด็กชายแปลก ชิตตะสังคะ ทำให้เด็กชายแปลกได้เข้าเป็นนักเรียนนายร้อยทหารบกเมื่อ 12 พฤษภาคม พ.ศ. 2452 ในขณะนั้นมีอายุ 12 ปี เหตุผลเบื้องหลังในการเลือกเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนนายร้อยทหารบกของ เด็กชายแปลกไม่ปรากฏหลักฐานชัดเจน แต่ทว่าจากการตรวจสอบหลักฐานของนายทหารที่อยู่ร่วมสมัยกับนายพัน เอกหลวงพิบูลสงคราม* (เด็กชายแปลก ชิตตะสังคะ) พอจะประเมินเหตุผลที่แต่ละคนเลือกเรียนที่โรงเรียนนายร้อยทหารบก ดังตัวอย่างต่อไปนี้

พล.ท.หลวง เกรียงศักดิ์พิชิต (วัน จิตตะคุณ เกิด พ.ศ. 2439) เพื่อเป็นนักเรียนนายร้อยรุ่นเดียวกับนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เล่าถึงสาเหตุที่เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกว่า "เราจะต้อง เรียนให้ได้เพื่อหวังอาชีพ"⁴³

นายพันเอกพระอินทร์สร้อย (ล่าอาต แห่งล่าา เกิด พ.ศ. 2431)** เล่าถึงสาเหตุที่ตนเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกว่า เนื่องจากขณะนั้นทางรัฐบาลของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัวกำลังปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยเป็นระเบียบริเริ่มชักจูงให้ราษฎรศรัทธาและรักการทหาร บรรดาบุตรหลานข้าราชการบริพารผู้ใกล้ชิดจะเป็นกลุ่มแรก ๆ ที่ได้รับการ

⁴² วาสุดี โอลังการมัย, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475", หน้า 202.

⁴³ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลโทหลวง เกรียงศักดิ์พิชิต (พิชิต เกรียงศักดิ์พิชิต). (พระนคร : โรงพิมพ์เกษมสัมพันธ์การพิมพ์, 2507), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

* ผู้เขียนเลือกผู้ตัวอย่างจากนายทหารที่เคยศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก เพื่อสอบถามว่าเหตุใดพวกเขาจึงได้เลือกเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก.

** นายพันเอกพระอินทร์สร้อย ได้รับการคัดเลือกให้ไปศึกษาต่อวิชาทหารที่ประเทศเยอรมนีรุ่นเดียวกับนายพันเอกพระยาพลพลพหุเสนา แม้ว่านายพันเอกพระอินทร์สร้อยจะไม่ไล่ล่ามาชิกคณะราษฎร นายทหารผู้นี้ก็มิพบบาทสำคัญในสมัยที่นายพันเอกพระยาพลพลพหุเสนาดำรงตำแหน่งนายกรมตรี (พ.ศ. 2475-2481) โดยได้รับตำแหน่งประธานศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 เพื่อพิจารณาโทษผู้กระทำความผิดฐานก่อการกบฏที่รู้จักกันในนาม "กบฏบวรเดช".

ชักชวนให้ศิษย์วิชาทหาร ด้วยเหตุดังกล่าว นายพันเอกพระอินทร์สีร์ ศัลย์จึงได้เข้าศึกษาที่โรงเรียน นายร้อยทหารบก⁴⁴

นายร้อยโทจงกล โกรฤกษ์ (เกิด พ.ศ. 2441) กล่าวว่ากรณีที่เด็กหนุ่มในสมัยนั้น เลือกรับวิชาทหาร เนื่องจากไม่ต้องเสียค่าใช้จ่ายอะไร นอกจากนี้เครื่องแบบ อาหาร ยา-รักษาโรค ตำรา และอุปกรณ์ในการเรียนก็ได้รับการแจกจ่ายจากรัฐบาล⁴⁵

พล.ท. บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา* (เกิด พ.ศ. 2448) เล่าว่าเมื่อตนเอง เป็นเด็กนั้นเป็นคนขี้เกียจ ชอบหนีโรงเรียน บ้างจึงให้เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารเพื่อจะ ได้รับการฝึกฝนให้เป็นผู้ที่มีระเบียบวินัย⁴⁶

นายพันตำรวจโทหลวง โหมร อนุราญ** (ดี ปาละกะวงศ์ ณ อยุธยา เกิด พ.ศ. 2441) เล่าว่า ตนเองต้องการเป็นทหารเนื่องจากได้รับการอบรมจากบิดาเลื่อมว่า ให้รักชาติ ช่วยชาติ ช่วยบ้านเมือง⁴⁷

⁴⁴ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พ.อ.พระอินทร์สีร์ ศัลย์. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2518), หน้า 11.

⁴⁵ ร.ท.จงกล โกรฤกษ์, พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.จงกล โกรฤกษ์, หน้า 12.

⁴⁶ พล.ท.บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา, ประวัติฉัน. (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภา, 2519), หน้า 9. (ในงานพระราชทานเพลิงศพ พล.บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา).

⁴⁷ พ.ต.ท.หลวง โหมร อนุราญ, อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันตำรวจโท หลวง โหมร อนุราญ (ดี ปาละกะวงศ์ ณ อยุธยา) (กรุงเทพฯ : บุญส่งการพิมพ์, 2520), หน้า 19-20.

* พล.ท.บัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา เป็นหนึ่งในสมาชิกคณะรัฐประหาร พ.ศ. 2490 ถึง พ.ศ. 2475 มียศนายร้อยตรี ประจำกองพันทหารราบที่ 2.

** พ.ต.ท.หลวง โหมร อนุราญ (ดี ปาละกะวงศ์ ณ อยุธยา) เป็นผู้ที่หนึ่งในกลุ่ม "กบฏวรเดช" ตุลาคม พ.ศ. 2476 ได้นำกองร้อยทหารม้า กองพันที่ 4 สระบุรีเข้าร่วมกับฝ่ายกบฏ.

จากหลักฐานดังกล่าวข้างต้นแสดงให้เห็นถึงความตั้งใจและสาเหตุที่ท่านเหล่านี้เลือกเรียนที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกด้วยเหตุผลต่าง ๆ กัน แต่ดูเหมือนว่าการปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัย การสนับสนุนกิจการทหารขององค์พระประมุขในตำแหน่งต่าง ๆ ทั้งด้านเกียรติยศ ผลประโยชน์ที่จะได้รับ ทำให้ราษฎรเกิดความนิยมในกิจการทหาร จึงได้ส่งบุตรหลาน เข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ซึ่งคาดคะเนได้ว่า การที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามต้องการเป็นทหาร อาจจะถูกกล่าวได้ว่า เนื่องจากตกอยู่ที่ท่ามกลางกระแสความนิยมของสังคมที่มีต่อกิจการทหารในเวลานั้น

การศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก นอกจากจะเป็นการเลื่อนฐานะทางสังคมของเด็กชายแปลก ขีตตะสังคะ จากสามัญชนบุตรชายของชาวล้านนา เข้าสู่ระบบราชการ ณ โรงเรียนแห่งนี้เองที่เด็กชายแปลกได้รับการปลูกฝังและเรียนรู้เกี่ยวกับการเมือง เป็นครั้งแรก โดยดูจากรายวิชาที่มีการเปิดสอนในเวลานั้นซึ่งประกอบไปด้วยวิชาสามัญที่จะทำให้เข้าใจสภาพแวดล้อมและสังคม รวมทั้งวิชาเฉพาะทางทหาร เทคนิควิธีการรบและยุทธศาสตร์

วิชาสามัญที่เปิดสอนในโรงเรียนนายร้อยทหารบก ประกอบไปด้วย ภาษาไทย ภาษา อังกฤษ เลข-พีชคณิต ตรรกศาสตร์ ภูมิศาสตร์ พงศาวดาร และวาดเขียน⁴⁸ วิชาที่ให้ความรู้เกี่ยวกับการเมือง เช่น วิชาพงศาวดาร⁴⁹ ที่ให้ความรู้เกี่ยวกับวิธีการปกครองในสยามและการปกครองในต่างประเทศ ส่วนวิชาภูมิศาสตร์สยามจะบรรยายถึงลักษณะความเป็นมาของสยาม ทั้งด้านภูมิศาสตร์ ขนบธรรมเนียมประเพณี ความเป็นอยู่ของราษฎรในราชอาณาจักร ตลอดจนงานของรัฐบาลลัทธิบูรณาการสิทธิราชย์ในฐานะผู้บำบัดทุกข์บำรุงสุขของราษฎร⁵⁰

วิชาทหารประกอบไปด้วย วิชาทหารราบปืนใหญ่ วิชาสัญญาณ พิชัยสงคราม ยุทธกรรม ยุทธศึกษา ตำราอาวุธดินปืน ตำราป้อมค่าย การฝึกบังคับแถวในสนาม คำสั่งราชการ วิทยากรม ตำราแผนที่ วิชาสรรพาวุธ วิชาการใช้ม้า วิชาว่าด้วยข้อบังคับและ

⁴⁸ อัจฉราพร กุมภศิริชัย, "กบฏ.ศ. 130 : ศึกษากรณีการปฏิรูปทางการปกครอง และ "กลุ่มทหารใหม่", หน้า 58.

⁴⁹ อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์, "ความเปลี่ยนแปลงของสำนึกทางประวัติศาสตร์และการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยตั้งแต่รัชกาลที่ 4 ถึงพ.ศ. 2475", หน้า 193-194.

⁵⁰ อัจฉราพร กุมภศิริชัย, เรื่องเดียวกัน, หน้า 59.

วิทยทหาร⁵¹ นอกจากความรู้ที่ได้จากการเรียนดังกล่าวข้างต้นแล้ว เหล่านี้ก็น่าจะเรียนนายร้อย ยังได้รับความรู้เกี่ยวกับการเมืองระหว่างประเทศ เทคนิควิธีการรบใหม่ ๆ จากต่างประเทศ ความบันเทิง ความรู้ทางประวัติศาสตร์ ฯลฯ ซึ่งความรู้เหล่านี้ได้จากการเล่าของทหาร คือ หนังสือพิมพ์ทร.โกษา, เล่ามาศึกษา และ แม่วิทยาคำล่อ บทความเกี่ยวกับต่างประเทศ โดยเฉพาะ บทความเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ซึ่งโดยมากจะให้ความรู้เกี่ยวกับการทหาร การพัฒนากองทัพ การพัฒนาประเทศ เป็นต้น บทความเกี่ยวกับต่างประเทศที่แปลมานี้ ผู้แปลจะล่อแหลมความคิดเห็น การวิพากษ์วิจารณ์ลงไปด้วย โดยการวิจารณ์นั้นจะเป็นไปในลักษณะชื่นชมต่อความเจริญรุ่งเรืองของกองทัพมหาอำนาจ ไม่ว่าจะเป็นกองทัพของอังกฤษ ฝรั่งเศส โยเวียตรูลเซีย ฯลฯ โดยเฉพาะความชื่นชมต่อกองทัพญี่ปุ่น โดยเฉพาะสงครามญี่ปุ่น-รัสเซีย พ.ศ. 2457-2458 เป็นตัวอย่างของการพัฒนากองทัพที่ประสบความสำเร็จ ตัวอย่างดังกล่าวทำให้ทหาร ลือกันว่าประเทศจะเป็นมหาอำนาจก็ด้วยกำลังทหารและแสนยานุภาพของกองทัพ⁵²

อัครราชทูต กุหลาบสีมัย ได้ลือไปเกี่ยวกับการศึกษาของนักเรียนนายร้อยทหารบก ไว้อย่างน่าสนใจว่า นายทหาร เป็นผู้ยกยาดการใช้อาวุธเป็นอาชีพซึ่งผูกพันกับความมั่งคั่งของชาติ นโยบายของผู้ปกครองที่มีต่อทหาร คือ ทหารจะต้องได้รับความรู้โดยทั่วไปและเทคนิค โดยเฉพาะ สำหรับทหาร ด้วยความสำคัญองทหารดังที่กล่าวไว้แล้ววิธีการสอนในโรงเรียนนายร้อยทหารบก จึงใช้การสอนระบบ เหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ เน้นให้นักเรียนนายร้อยรู้จักใช้ความคิดเพื่อหา แนวทางปฏิบัติที่ดีที่สุดในขณะเดียวกันนักเรียนนายร้อยเหล่านี้จะได้รับการอบรมให้สำนึกในภาระ อันพึงมีต่อชาติและทุกคนจะได้รับการอบรมให้ซื่อสัตย์ จงรักภักดีต่อชาติ คำสั่งและพระมหากรุณาธิคุณ ด้วยระบบการศึกษาของทหารเองประกอบกับการเรียนรู้จากประสบการณ์และการรับรู้จากสื่อมวลชน ทำให้นักเรียนนายร้อย เกิดจิตสำนึกทางการเมือง และต้องการเห็นความเจริญของชาติ⁵³

⁵¹ โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, ประวัติโรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า, หน้า 37 และ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์, คน 60 ปี. (กรุงเทพมหานคร : หก.เซ็นทรัล-เอกเพรสส์การพิมพ์, 2523), หน้า 64. (พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ร.ต. เนตร พูนวิวัฒน์).

⁵² อัครราชทูต กุหลาบสีมัย, "กบฏ ร.ศ. 130...", หน้า 67-68.

⁵³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 48-58.

ตั้งที่กล่าวไว้แล้วในตอนต้นว่า นักเรียนนายร้อยแปลกเป็นผู้ที่มีสติปัญญาดี
เฉียบแหลม เฉลียวฉลาดมาตั้งแต่เด็ก เมื่อได้มาเรียนในโรงเรียนนายร้อยทหารบกก็ได้แสดง
ความสามารถทางการศึกษาให้ปรากฏ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี ได้เล่าไว้ตอนหนึ่ง ดังนี้

"...ข้าพเจ้าร่วมชั้นกับนักเรียนนายร้อยแปลก ชิตตะสังคะ นักเรียนนายร้อยตม-
เกษะโกมล (พ.ท.หลวงอำนาจสงคราม) ในชั้นประถม 2... โดยเฉพะจอมพล ป.
รักใคร่สนิทสนมกันมาก เป็นคนละมุนละไมมีปฏิภาณ เข้าไว้ว ไวพริบดี ฉลาด เรียน
เก่ง สอบได้ที 1-2 เสมอ พุดจามีคารมคมคาย ชอบเล่น..."⁵⁴

การศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบก นอกเหนือจากการได้เรียนรู้ทาง
การ เมืองการทหารร่วมกันแล้ว จากระยะเวลาการศึกษาที่ยาวนาน (ประมาณ 6 ปี) ทำให้
ความสัมพันธ์ภายในรุ่นเป็นไปอย่างแนบแน่น แม้ว่าจะจบการศึกษาแล้วก็ยังคงมีการพบปะสังสรรค์
กันเสมอ เช่น อาจจะต้องกลับมาฝึกอบรมร่วมกันอีก เป็นต้น ความผูกพันระหว่างเพื่อนรุ่นเดียว
กันจะยาวนานมาก พล.ต.ต.ชโล คีร์ครากร ได้เล่าถึงความสัมพันธ์ของตนเองและเพื่อนนักเรียน
นายร้อยทหารบกว่า "...ข้าพเจ้าเป็นทหารรุ่น 2466 มีเพื่อนร่วมรุ่นที่คบกันตลอดชีวิต ที่ละระบุ
ชื่อได้ดังนี้คือ พล.อ.ขุนโคร่ครวชัยรบ (คราวญ ลู่ธานีรินทร์) พล.ท.ขุนพนธ์ศรีศักดิ์ (พนธ์ -
ชุ่มหะวีณ) และ ร.อ.ขุนวิมลศรีกิจ (วิมล เก่งเรียน)..."⁵⁵

เพื่อนนักเรียนนายร้อยทหารบก รุ่นเดียวกับนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม คือรุ่น
พ.ศ. 2458 ในปีนั้นโรงเรียนนายร้อยทหารบกมีนักเรียนทั้งหมด 590 คน⁵⁶ มีผู้สอบไล่ได้ทั้งหมด
60 นาย นักเรียนนายร้อยทหารบก รุ่น พ.ศ. 2458 ที่เป็นที่รู้จักกันทั่วไปในภายหลัง เช่น

⁵⁴ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, (กรุงเทพฯ :
สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2518), หน้า 22.

⁵⁵ พล.ต.ต.ชโล คีร์ครากร, "ลูกข้าวเรือ", ใน อนุสรณ์พระราชทานเพลิงศพ
พระบิดาคุณบวชระวังโล่ (พล.ต.ต.ชโล คีร์ครากร) (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ราชภัฏ, 2530),
หน้า 7.

⁵⁶ Department of Commerce and Statistic, Statistical Year Book
of the Kingdom of Siam 1915 (Bangkok : The Bangkok Time Press, 1915),
p. 200.

ลำดับที่	1	นายพื่อน ลู่วรรณไศล	เลขทะเบียน	2568	(พล.อ.หลวงพญาสงคราม)
"	2	นายดล บุนนาค	"	2345	(พล.อ.หลวงวลีวัลลภบุทร)
"	5	นายสีด บวรวรรณ	"	2154	(พล.อ.จิระ วิจิตสงคราม)
"	10	นายบัตร์ ตั้งพระคุณ	"	2148	(พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส)
"	12	นายแปลก ชิตตะสังคะ	"	2175	(จอมพล ป. พิบูลสงคราม)
"	18	นายมังกร ผลชีวิน	"	2575	(พล.อ.มังกร พรหมโยธี)
"	22	นายควน จิตตะคุณ	"	2570	(พล.ท.หลวง เกียรติศักดิ์วิเชียร)
"	26	นายถน เกษะโกมล	"	2171	(พ.ท.หลวงอำนาจสงคราม) ⁵⁷

ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น ความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นของนักเรียนนายร้อยทหารบก จะเป็นไปอย่างแนบแน่นเช่นเดียวกับรุ่น พ.ศ. 2458 เมื่อภายหลังแยกหลวงพิบูลสงครามกลับจากต่างประเทศ และได้ร่วมกิจการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ก็ได้ชักชวนให้เพื่อนนักเรียนนายร้อยทหารบกกลุ่มนี้ให้ร่วมมือด้วย

2.3.3 การรับราชการทหาร

หลังจากที่นักเรียนนายร้อยแปลก ชิตตะสังคะ สอบไล่ได้ตามหลักสูตร พ.ศ. 2457 นักเรียนนายร้อยแปลกได้เริ่มรับราชการครั้งแรกในตำแหน่ง "นักเรียนทำการนายร้อย" ตั้งแต่วันที่ 9 พฤษภาคม พ.ศ. 2458 ในขณะที่มีอายุ 18 ปี โดยได้ไปประจำการครั้งแรก ณ กรมทหารปืนใหญ่ที่ 7 จังหวัดพิษณุโลก การเลือกกรมกองประจำการของนายร้อยทหาร จะพิจารณาตามลำดับคะแนนที่สอบไล่ได้ โดยผู้ที่มิคะแนนสูงจะมีสิทธิ์เลือกก่อน ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม เล่าถึงเรื่องนี้ไว้ว่า

⁵⁷ เลื่อนยศ สันติภรณ์ และชรรค์ชัย บุนปาน, กองทัพพบกับประเทศไทย (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2526), หน้า 14.

"...พล.ต.อ.อดุล อดุลเดชจรัส (บัตร พึ่งพระคุณ) เป็นเพื่อนรักสนิทกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ตั้งแต่เป็นนายร้อยทหารบก ท่านทั้งสองนี้เป็นเพื่อนนักเขียนทหารบกห้องเดียวกัน...เมื่อออกเขียนทหาร คุณบัตรและคุณแปลกออกเป็นทหารรุ่นเดียวกัน อยู่เหล่าเดียวกัน คือ เหล่าปืนใหญ่ ทั้งสองนัดกันว่าจะไปอยู่กรมกองเดียวกัน...ผู้ที่ลอบใต้คะแนนสูงก็มีสิทธิ์เลือกก่อน เพื่อนของคุณแปลกที่ใต้คะแนนสูงกว่าว่าสูงเลือกเอาปีน 1... ในขณะที่คุณแปลกกำลังเลือกและถูกเข็ดอยู่ที่นี่เพื่อน ๆ ก็เลยถือโอกาสเลือกกันก่อน...ปีน 4-5-6-9 ก็มีคนเลือกไปหมดแล้ว เธอจึงตกลงใจไปอยู่ปีน 7 พิษณุโลก เพราะมีพี่ชายคือคุณปลิก (พล.ต.หลวงประทีปบุรณนัสนิ) ประจำที่ทหารราบพิษณุโลกแล้ว..."⁵⁸

ในชั้นที่ 1 พฤศจิกายน พ.ศ. 2458 นักเรียนทำการนายแปลก ฮิตตะสังคะใต้ รับพระราชทานยศเป็นว่าที่นายร้อยตรี ที่จังหวัดพิษณุโลกนี้เอง ว่าที่ร้อยตรีแปลก ฮิตตะสังคะใต้ พบกับภรรยา คือ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม ในขณะนั้นคือ นางสาวละเอียด พันธุ์กระวี ซึ่งเป็นครูสอนหนังสือที่โรงเรียนผดุงนารี ประจำจังหวัดพิษณุโลก นางสาวละเอียด เป็นบุตรสาวของ นายเจริญ พันธุ์กระวี นายอำเภอประจำอำเภอเมือง จังหวัดพิษณุโลก⁵⁹ ว่าที่นายร้อยตรีแปลก ฮิตตะสังคะ ใต้สมัครกับนางสาวละเอียด พันธุ์กระวี เมื่อวันที่ 14 มกราคม พ.ศ. 2459*

⁵⁸ ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม, "แต่เพื่อนรักของจอมพล ป. พิบูลสงคราม", ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ พลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส (พระนคร : โรงพิมพ์ตำรวจ, 2513), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

⁵⁹ รายละเอียดเกี่ยวกับท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงครามและครอบครัว ดู อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2527).

* จอมพล ป. - ท่านผู้หญิงละเอียด พิบูลสงคราม มีบุตร-ธิดา ทั้งหมด 6 คน คือ

1. พล.ต.อนันต์ พิบูลสงคราม (สมรสกับ หม่อมหลวง พร้อมศิริ สนิทวงศ์)
2. พล.ร.ท.ประสงค์ พิบูลสงคราม (สมรสกับ เรืองยศ เกตุบุตร)
3. นางศิริวัลย์ บันยารุณ (สมรสกับ พ.ต.ตร.รักษ์ บันยารุณ)
4. นางรัชนิบูล ปราณีประชาชน (สมรสกับ พล.ต.ท.ชูเลิศ ปราณีประชาชน)
5. นางพัชรบูล พิบูลสงคราม (สมรสกับ นายปีเตอร์ เบลซ์)
6. นายนิธย์ พิบูลสงคราม (สมรสกับ พัชรินทร์ (แพทรีเซีย) ออลมอนต์)

พ.ศ. 2460 นายทหารรุ่น พ.ศ. 2458 ทั้ง 60 นาย ได้รับคำสั่งให้เข้าเรียนที่โรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ ซึ่งตั้งอยู่ที่กรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ บางซื่อ ในโอกาสที่นายร้อยตรีแปลก ชิตตะสังคะพร้อมครอบครัวก็ได้ย้ายเข้ามาอยู่ที่กรุงเทพฯ (ว่าที่นายร้อยตรีแปลก ได้รับการประดับยศเป็นนายร้อยตรีเมื่อ 23 พฤษภาคม พ.ศ. 2460)

การศึกษาที่โรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่มีกำหนด 2 ปี ระยะเวลาดังกล่าวนี้รวมถึงการฝึกยิงปืนใหญ่ที่โคกกระเทียม 4 เดือน การฝึกซ้อมรบอีก 2 เดือน⁶⁰ การกลับมาศึกษาต่อที่โรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ของนายร้อยตรีแปลกและนายทหารบก รุ่น พ.ศ. 2458 ทำให้เพื่อนรุ่นเดียวกันได้กลับมาพบกันอีกครั้งหลังจากที่จากกันไปนาน เป็นการกระชับความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อน ๆ

ภายหลังจากสำเร็จการศึกษาจากโรงเรียนเหล่าทหารปืนใหญ่ นายร้อยตรีแปลก ชิตตะสังคะได้เข้าประจำกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ โดยทำหน้าที่นายทหารคนสนิท นายพันเอกหม่อมเจ้าปรีดิเทพพงษ์ เทวกุล ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ 1 รักษาพระองค์ ตั้งแต่ 7 สิงหาคม พ.ศ. 2462⁶¹

นายร้อยตรีแปลก ชิตตะสังคะ เป็นคนที่เรียนเก่งมาตั้งแต่เป็นเด็ก ความสามารถส่วนตัวประกอบกับการสนับสนุนของบิดาในการศึกษา การปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยส่งผลให้ความต้องการนายทหารเพิ่มขึ้น ฯลฯ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เป็นจุดเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของบุตรชาย ชาวส่วนมาก เป็นนายทหารปืนใหญ่และมีความก้าวหน้าในหน้าที่ราชการ โดยลำดับตั้งแต่ 24 เมษายน พ.ศ. 2463 นายทหารหนุ่มผู้นี้ก็ได้รับการเลื่อนยศเป็นนายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ

ความสามารถทางการศึกษาของนายร้อยโทแปลกจะเป็นจุดเปลี่ยนแปลงที่สำคัญอีกครั้งหนึ่งในชีวิตของนายร้อยโทแปลกกล่าวคือ ในพ.ศ. 2464 นายร้อยโทแปลกสามารถสอบเข้าเรียนในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกได้ การสอบเข้าศึกษาต่อในโรงเรียนเสนาธิการทหารบกเป็นสิ่งที่ยากลำบาก ในแต่ละปีจะมีนายทหารมาสมัครสอบเป็นจำนวนร้อย ๆ นาย แต่ทางโรงเรียนสามารถรับได้ประมาณ 10 นาย⁶²

⁶⁰ อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม 1, หน้า 43.

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 45.

⁶² วาสุณี โอล์ถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475", หน้า 332-334 และ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพจอมพลปิ่น สุทธิะวัณ. (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนจำกัด อนุสรณ์การพิมพ์, 2516), หน้า 11.

หลักสูตรนันทนาการเล่นนันทนาการมีกำหนดการศึกษา 2 ปี วิชาที่เปิดสอนประกอบ
ไปด้วยวิชาสามัญและความรู้เฉพาะทางอาหาร วิชาเฉพาะทางอาหาร คือ พงศ์ดารลงคราม พืชย-
ลงคราม การจัดการและการปกครอง กลยุทธ์อาหารปิ่นใหญ่ (ลัทธิพฤษวิธี) แผนที่ดาราคาสตร์
(แผนที่ขึ้นสูง) บัอมค่าวิชาอาหาร การฐานทัพ เล่นนันทนาการและการพยาบาล วิชาสามัญ คือ
คณิตศาสตร์ ภาษาอังกฤษ ภาษาฝรั่งเศส ภาษาลาว ภาษา เขมร และภูมิศาสตร์โลก⁶³

ผลการศึกษา ในโรงเรียนเล่นนันทนาการทหารบกนอกจากรจะเป็นการเพิ่มพูนความรู้
ทางอาหาร โดยศึกษาวิชาอาหารขึ้นสูง ฝึกทักษะทางการรบ ยุทธวิธี และฝึกให้ทหารมีความสามารถใน
การเป็นผู้นำ เช่น วิธีการจัดการและการปกครอง เป็นต้น ผลอีกประการหนึ่งคือ การผ่านหลักสูตร
เล่นนันทนาการจะนำมาประกอบการพิจารณาขึ้นเงินเดือน การเลื่อนยศและตำแหน่งอีกด้วย ประการ
สุดท้ายคือ ผู้ที่สอบได้คะแนนสูงสุดเป็นลำดับที่ 1 ของแต่ละรุ่นจะได้รับเลือกให้ไปศึกษาต่อ และ
ไปปฏิบัติงานในประเทศอังกฤษ ฝรั่งเศส และเยอรมนี⁶⁴

ผลการสอบของนักเรียนเล่นนันทนาการทหารบก รุ่นที่ 10 (พ.ศ. 2464-2465)
ในปีแรกมีนักเรียนสอบไล่ได้ทุกคน ในปีที่ 2 ซึ่งเป็นปีสุดท้ายของการศึกษามีผู้สอบไล่ได้เพียง
7 คน ผู้ที่สอบไล่ได้เป็นลำดับที่ 1 ของรุ่น คือ นายร้อยโทแปลก ฮิตตะสังคะ⁶⁵

2.3.4 การเข้าร่วมคณะราษฎร

จากการที่นายร้อยโทแปลก ฮิตตะสังคะ สอบไล่ได้เป็นที่ 1 ของรุ่นของนักเรียน
เล่นนันทนาการทหารบก รุ่นที่ 10 จึงเป็นโอกาสให้ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส โดยออกเดินทางใน
เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2467 เมื่อไปถึงประเทศฝรั่งเศส นายร้อยโทแปลกได้เริ่มเรียนภาษาฝรั่งเศส
กับครอบครัวของนายโมเรล เป็นเวลา 8 เดือน หลังจากนั้นได้ไปศึกษาวิชาสามวงที่

⁶³ กรมยุทธการทหารบก, ประวัติศาสตร์ของทหารในกองทัพบก. (กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์ยุทธการทหารบก, 2505), หน้า 178 และ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พ.อ.
หลวงยุทธสารประสิทธิ์ (บุตร ยุทธสารประสิทธิ์) (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2526),
หน้า 20.

⁶⁴ วาสุณี โอสถารมย์, "การศึกษาในสังคมไทย พ.ศ. 2411-2475", หน้า 333.

⁶⁵ อนุสรณ์เล่นนันทนาการ พ.ศ. 2493 (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยเขมร, 2493), ไม่
ปรากฏเลขหน้า.

มหาวิทยาลัย Sorbonne และไปเรียนภาษาฝรั่งเศสที่เพิ่มเติมที่ L'Ecole Alliance Francaise ได้เริ่มเรียนวิชาทหารที่โรงเรียนนายทหารปืนใหญ่ Poitiers และตั้งแต่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2469 นายร้อยโทแปลกเข้าเรียนวิชาทหารปืนใหญ่ที่โรงเรียนเหล่าปืนใหญ่ (Ecole d' Application d' Artillerie) ที่เมือง Fontainebleau ภายหลังจากที่ได้รับประกาศนียบัตรแล้วก็ได้ร่วมประลองยุทธ ณ ค่าย Volahon: (Doubs) ตั้งแต่ 3 กรกฎาคม พ.ศ. 2470⁶⁶

เมื่อมีเวลาว่างจากการศึกษานายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ ได้เดินทางมายังกรุงปารีส เพื่อพบปะสนทนากับเพื่อนนักเรียนไทยคนอื่น ๆ เช่น นายปรีดี พนมยงค์ นักศึกษากฎหมาย นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี นายทหารนอกราชการ นักศึกษาวิชารัฐศาสตร์ นายร้อยตรี ทศนัย มิตรภักดี มาศึกษาเกี่ยวกับทหารม้า เป็นต้น จากการพบกันบ่อย ๆ ทำให้นักเรียนเหล่านี้มีความสัมพันธ์กันมากขึ้น

กำเนิดคณะราษฎร เริ่มจากนายประยูร ภมรมนตรี และนายปรีดี พนมยงค์ ได้ปรึกษา และเห็นพ้องกันในการคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วยวิธีประหลาดเพื่อให้ประเทศไทยมีความเจริญทัดเทียมนานาอารยประเทศ ในภายหลังเมื่อพบกับนายร้อยโทแปลกบ่อยครั้ง เขาก็ได้ชวนให้เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย⁶⁷ ในที่สุดได้มีการจัดประชุมคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง* ครั้งแรกในต้นเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. 2469 ที่ห้องพักแห่งหนึ่ง ณ Rue de Sommerard กรุงปารีส มีผู้เข้าร่วมประชุม คือ

1. นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี (เกิด พ.ศ. 2440) นายทหารนอกราชการ นักศึกษาวิชารัฐศาสตร์ มาด้วยทุนส่วนตัว
2. นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ (เกิด พ.ศ. 2440) นายทหารมาศึกษาวิชาทหารปืนใหญ่
3. นายร้อยตรีทศนัย มิตรภักดี (เกิด พ.ศ. 2441) นายทหารมาศึกษาวิชาทหารม้า

⁶⁶ สิริ เบรมจิตต์, ชีวิตทางการเมืองของจอมพล ป.พิบูลสงคราม นายกรัฐมนตรีผู้มีอายุไล่สูงสุดของโลก (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสารการพิมพ์, 2500), หน้า 86-87.

⁶⁷ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 99-100.

* คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ซึ่งในเวลาต่อมาจะถูกเรียกว่าคณะราษฎร.

4. นายด้วง สพานุกรม (เกิด พ.ศ. 2441) นักศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ใน
ลัทธิ เซอร์ แลมด์
5. หลวงสิริราชไมตรี (จรรยา สิงห์เสถียร) ผู้ช่วยเลขานุการประจำสถานทูตสยาม
ประจำปารีส
6. นายแนบ พลโยธิน (เกิด พ.ศ. 2443) เนติบัณฑิตจากอังกฤษ และกำลัง
ศึกษาวิชา รัฐศาสตร์ ที่มหาวิททยาลัยปารีส
7. นายปรีดี พนมยงค์ (เกิด พ.ศ. 2443) นักศึกษาวิชากฎหมาย มหาวิทยาลัย
ปารีส

การประชุมของคณะราษฎรดำเนินไปประมาณ 5 วัน ผลการประชุม นักเรียนไทย
ทั้ง 7 ท่านได้ทำความตกลงกันว่า ต้องการให้มีการ "เปลี่ยนแปลงการปกครองของกษัตริย์เหนือกฎหมาย
มา เป็นการปกครองที่มีกษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย"⁶⁸

สาเหตุที่คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้น สืบมาที่คณะราษฎรบางท่านได้เล็งไว้
ดังนี้

ท่านแรกคือ นายปรีดี พนมยงค์ ได้ให้สัมภาษณ์กับจักรทิพย์ นาดลู่กา เมื่อ
10 เมษายน พ.ศ. 2525 ณ บ้านพัก ย่านกรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส เล่าถึงสาเหตุและแรง-
บันดาลใจที่ทำให้คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า เมื่อตนยังเป็นนักเรียนที่ยุโรป ครุ่นคิดว่าการ
ปกครองมี 3 ชนิดคือ การปกครองที่มีพระเจ้าแผ่นดินอยู่เหนือกฎหมาย การปกครองที่พระเจ้า-
แผ่นดินอยู่ใต้กฎหมาย และการปกครองที่มีราษฎรเป็นประมุข เรียกว่า ธิปไตย เมื่อการปกครอง
อย่างใดอย่างหนึ่งไม่เหมาะสมก็ควรจะเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นแบบอื่นที่คิดว่าจะอำนวยประโยชน์
ให้ราษฎรมากกว่า เหตุการณ์ที่ทำให้สนใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองมากขึ้น คือ
ใน ร.ศ. 130 (ค.ศ. 1911) ได้เกิดปฏิวัติในประเทศจีน ภายใต้การนำของ ดร.ซุนยัตเซน
ทำให้เห็นว่า การปกครองระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์เป็นสิ่งที่ล้าสมัย และในปีเดียวกันนี้เองได้

⁶⁸ ปรีดี พนมยงค์, คำปราศรัย สันทรพจน์บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและ
ระบอบประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : ห้างหุ้นส่วนสามัญนิติบุคคลสหประชาชาติไทย, 2517),
หน้า 9 และ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475", ใน
เบื้องแรกประชาธิปไตย (กรุงเทพฯ : มิตรนราการพิมพ์, 2516), หน้า 30.

เกิดกบฏ ร.ศ. 130 ทำให้ปรีดีขึ้นมามีความกล้าหาญของทหารเหล่านี้⁶⁹ เมื่อไปเรียนต่อที่ฝรั่งเศส และได้พบเพื่อน ๆ ที่มีแนวคิดคล้ายคลึงกัน จึงได้ชักชวนกันก่อตั้งคณะราษฎรเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง

ท่านที่ 2 คือ นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ได้เล่าว่าได้เห็นความไม่เลื่อมใสในระเทศสยามและความต้องการให้ประเทศสยามมีความเจริญทัดเทียมกับอารยประเทศ จึงได้คิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง⁷⁰

ท่านที่ 3 คือ นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ได้ให้สัมภาษณ์กับหนังสือพิมพ์ กรุงเทพฯวารศัพท์ เมื่อวันที่เสาร์ที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ณ บ้านพักในกรมทหารที่บางซื่อ สรุปความได้ว่า สาเหตุที่ทำให้ท่านเข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า ความคิดที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองเกิดขึ้น 2-3 ปีก่อนนี้ (ก่อน 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475) เนื่องจากเห็นว่าไม่มีความยุติธรรมในสังคม เกิดความไม่เลื่อมใสในการปฏิบัติหน้าที่ราชการ แม้ว่าผู้ใต้บังคับบัญชาจะมีความสามารถในการทำงาน แต่ไม่มีสิทธิ์ที่จะแสดงความคิดเห็น ประกอบกับในขณะนั้นเกิดภาวะเศรษฐกิจตกต่ำ ราษฎรต้องประสบกับความยากลำบาก โดยที่รัฐบาลไม่สนใจที่จะแก้ไขปัญหาก็ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองเพื่อจะได้มีส่วนร่วมช่วยเหลือคนอื่น ๆ⁷¹

ท่านที่ 4 คือ นายทวี บุณยเกตุ ให้สัมภาษณ์กับ Jayana Kumar Ray เมื่อ พ.ศ. 2515 (1972) ถึงสาเหตุที่เข้าร่วมการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มา เป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยนายทวีเห็นการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไม่มีความมั่นคงเพียงพอที่จะเป็นเครื่องรับประกันความอยู่ดีกินดีของราษฎรได้ เช่นในกรณีที่มีการยึดทรัพย์ที่ไม่เฉลียวฉลาด อาจจะนำทรัพย์สินมาสู่อาณาจักร และราษฎรภายใต้การคุ้มครองของกษัตริย์องค์นั้นได้⁷²

⁶⁹ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, ประสบการณ์และความเห็นบางประการของรัฐบุรุษอาวุโส ปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพฯ : บพิธการพิมพ์, 2526), หน้า 34-39.

⁷⁰ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475", หน้า 81.

⁷¹ กรุงเทพฯวารศัพท์, 18 มิถุนายน 2476.

⁷² Jayana Kumar Ray, Portraits of Thai Politics (New Delhi : Orient Longman Ltd., 1972), p. 62.

ท่านสุดท้ายคือ พล.ร.ต.ชลิต ฤกษ์มนตรี ได้ให้สัมภาษณ์กับกวีวรรณ บุญทวี เมื่อ 22 กันยายน พ.ศ. 2525 ว่าเหตุที่ทำให้ท่านคิดเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยต้องการให้พระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และต้องการให้ราษฎรได้รับความเสมอภาค⁷³

จากหลักฐานต่าง ๆ ที่ยกมาพอเป็นสังเขปนั้น จะเห็นได้ว่าคณะราษฎรเห็นพ้องกันที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ โดยต้องการให้ประเทศไทยมีความเจริญทัดเทียมอารยประเทศ และต้องการให้เกิดความเสมอภาคในหมู่ราษฎร แต่ทว่าในบรรดาผู้ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีส มีเพียงนายปรีดี พนมยงค์ และพล.ท. ประยูร ภมรมนตรี เท่านั้นที่แสดงอย่างชัดเจนว่า เหตุใดจึงได้คิดก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ส่วนท่านอื่น ๆ อีก 5 คน ไม่ได้แสดงความคิดเห็นไว้อย่าง 2 ท่านแรก แต่อย่างไรก็ดี เราพอจะสันนิษฐานได้ว่า นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ เห็นชอบในหลักการที่นายปรีดี และพล.ท. ประยูร เสนอจึงได้เข้าร่วมก่อการด้วย อนึ่ง เมื่อนายพันโทหลวงพิบูลสงครามมีจดหมายลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 ถึงบรรดาอดีตนายทหารผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ร.ศ. 130 เพื่อเชิญให้เข้าร่วมเป็นเจ้าภาพในงานฉลองนักผู้เสียชีวิตในคราวปราบกบฏ ณ เมรุท้องสนามหลวง ในวันที่ 18 และ 19 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476 ข้อความบางตอนที่ถูกกล่าวถึงในจดหมายฉบับนั้น นายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้กล่าวถึงความซาบซึ้งต่อนายทหารคณะร.ศ. 130 ว่าเป็นผู้ที่รักชาติและรัฐธรรมนูญเช่นเดียวกับผู้วายชนม์ จึงได้เชิญให้ร่วมเป็นเจ้าภาพงานดังกล่าว⁷⁴ จากจดหมายฉบับนี้จึงสันนิษฐานว่านายพันโทหลวงพิบูลสงครามอาจจะได้รับแรงบันดาลใจจากคณะร.ศ. 130 จึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้

อนึ่ง ลักษณะความเป็นผู้นำของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามซึ่งเป็นที่ยอมรับของบุคคลอื่น ๆ นั้นเริ่มปรากฏมาตั้งแต่ครั้งที่ยังเป็นนายร้อยโทแปลก ในขณะที่กำลังศึกษาอยู่ในประเทศฝรั่งเศส กล่าวคือ ในการประชุมครั้งแรกของคณะราษฎร ตอนต้นเดือนกุมภาพันธ์

⁷³ ทนง วงษ์ตระหง่าน, "การเมืองในระบบประชาธิปไตยไทย. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2528), หน้า 4.

⁷⁴ ไทยเขมรรวมเข้า. 6 : 289 (วันเสาร์ที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2476).

พ.ศ. 2469 นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ ได้รับการคัดเลือกจากลุ่มาชิกอื่น ๆ อีก 6 ท่าน ให้ทำหน้าที่ประธานในการประชุม⁷⁵ และเมื่อนายปรีดี พนมยงค์ เดินทางกลับสยามใน

พ.ศ. 2470 นายร้อยโทแปลก ก็ได้รับความไว้วางใจจากนักเรียนไทยให้ดำรงตำแหน่งนายก-
สมาคมลุ่มาคณาณูเคราะห์ ซึ่งเป็นลุ่มาคณาณูนักเรียนไทยในฝรั่งเศส สืบต่อจากนายปรีดี พนมยงค์⁷⁶

เมื่อปรีดี พนมยงค์กลับประเทศสยามแล้ว คณะราษฎรที่ยังศึกษาอยู่ในประเทศ
ฝรั่งเศสก็ได้หาลุ่มาชิกเพิ่มเติมอีก โดยพิจารณาคัดเลือกจากบรรดาเพื่อนลุ่มิถหรือญาติที่ได้ชักชวน
ลุ่มาชิกเพิ่มเติมอีก คือ นายทริ นุชเบเกตุ นักศึกษาวิชาเกษตรกรรม นายบรรจง ศักดิ์จัญญ นักศึกษา
ไทยมุสลิมจากอียิปต์ที่มาจากเมืองปารีส นายแย้ม มุสตาฟา ม.ล.กรี เตชชาติวงศ์ ม.ล.อุดม-
ลุ่มิถวงศ์ และดร.ประจวบ บุณาค ทั้ง 3 ท่านเป็นเพื่อนกับดร.ตั้ว ลพานุกรม นอกจากนี้
ยังมี นายเรอตรี สินธุ์ กมลนาวัน นักศึกษาวิชาอาหารเรือเดนมาร์กเข้าร่วมด้วย ในขณะที่นั้นได้มีการ
ทบทวนให้นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช ที่มาทำงานที่ฝรั่งเศสให้ร่วมมิตัวแต่ก็ยังไม่ได้รับ
คำตอบแน่นอน⁷⁷

หลังจากที่นายปรีดี เดินทางกลับเมื่อ พ.ศ. 2469 ลุ่มาชิกท่านอื่น ๆ ก็เดินทาง
กลับติดตามมา เช่น พ.ศ. 2470 นายร้อยโทแปลก ชิตตะสังคะ พ.ศ. 2471 นายร้อยตรีทัศนัย
มิตรรักดี พ.ศ. 2473 นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี และดร. ตั้ว ลพานุกรม พ.ศ. 2474
นายแนบ พหลโยธิน สำหรับหลวงสิริราชไมตรี เดินทางกลับหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

⁷⁵ พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 101.

⁷⁶ ไสว ลุ่มิถพิทักษ์, ดร.ปรีดี พนมยงค์, ทัศนะครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : ขนิษฐาพิมพ์,
2526), หน้า 33. ไสว ลุ่มิถพิทักษ์ เป็นลูกศิษย์ของปรีดี พนมยงค์ ศึกษาวิชากฎหมาย ณ
มหาวิทยาลัยวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. 2492 นายปรีดี พนมยงค์และผู้สนับสนุนได้ออก
ต่อต้านรัฐบาลทหารรัฐสภาในนาม "กบฏวังหลวง พ.ศ. 2492" แต่ประสบความท่ายแพ้ นายปรีดี
ได้หนีออกนอกประเทศ ไสวได้เดินทางออกไปนอกประเทศพร้อมกับนายปรีดี ในขณะที่นายปรีดี
เดินทางต่อไปยังสาธารณรัฐประชาชนจีน ไสวได้พักอยู่ในสิงคโปร์.

⁷⁷ ปรีดี พนมยงค์, "บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย",
ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า 34. และ พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์บรรณกิจ, 2517), หน้า 12-13.

2.3.5 หน้าที่ราชการภายหลังสำเร็จการศึกษาและการเคลื่อนไหวทางการเมือง

ล่มฮิกคณะราษฎรส่วนใหญ่ที่สำเร็จการศึกษาจากต่างประเทศกลับมายังสยาม แล้วก็มารับราชการ เช่น นายปรีดี พนมยงค์ เป็นอาจารย์ที่โรงเรียนกฎหมาย นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ทำงานที่กรมไปรษณีย์โทรเลข นายทรี บุญเขต ทำงานในแผนกสัตว์บาลกระทรวง - เกษตรราชการ เป็นต้น

ส่วนนายร้อยโทแปลก กลับมาประจำแผนกกองตรวจอากาศ กรมศุเรทหารปืนใหญ่ ตั้งแต่ 1 ตุลาคม พ.ศ. 2470 หลังจากนั้นไม่นานก็ได้รับการเลื่อนยศเป็นนายร้อยเอกแปลก ฮิตตะสังคะ ตั้งแต่ 20 ตุลาคม พ.ศ. 2470 สำหรับที่มาของชื่อ "หลวงวิบูลสงคราม" ที่เป็น ที่รู้จักกันในภายหลังนั้น เนื่องจากได้รับพระราชบัญญัติเป็นหลวงวิบูลสงคราม ถือศักดินา 800 ตั้งแต่ 7 พฤษภาคม พ.ศ. 2471⁷⁸ ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา การเรียกชื่อนายทรี บุญเขต เรียกตามยศ และบรรดาศักดิ์ควบคู่กัน คือ นายร้อยเอกหลวงวิบูลสงคราม

ในขณะที่นายปรีดี พนมยงค์มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันทั่วไปในทางกฎหมายและได้อาศัยการล่องที่โรงเรียนกฎหมายเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง⁷⁹ และภายหลังก็ได้ล่มฮิกคณะราษฎรเพิ่มขึ้นหลายคนทั้งที่เป็นญาติ คือ หลวงอรุณโรตติกำจร (กลิ้ง พนมยงค์) น้องชาย ดร. เตือน บูณาค เพื่อนร่วมงาน ฯลฯ และนักเรียกจากโรงเรียนกฎหมาย อีกหลายคน เช่น นายฮิม วีระไวทยะ นายสงวน ตุลารักษ์ นายหงวน ทองประเสริฐ เป็นต้น

เมื่อนายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี กลับจากต่างประเทศใน พ.ศ. 2473 บรรดาสล่มฮิกคณะราษฎรก็ได้พบปรึกษาถึงการเปลี่ยนแปลงการปกครองอีกครั้งหนึ่งโดยนายร้อยโทประยูร จะเป็นผู้ติดต่อกับล่มฮิกคนอื่น ๆ คือ

กลุ่มพลเรือน นายปรีดี พนมยงค์ หรือ หลวงประดิษฐมนูธรรม ได้รวบรวม นักเรียนกฎหมาย และเพื่อนร่วมงานได้จำนวนหนึ่ง ทางบ้านนายทรี บุญเขต ก้าวส่งติดต่อกับ

⁷⁸ กศัญญกตเวทีกต์ ๓๗๗ จอมพล ป. วิบูลสงคราม (พระนคร : โรงพิมพ์กษัตริ- ประดิษฐ์, 2507), หน้า 2.

⁷⁹ ปรีดี พนมยงค์, ชีวประวัติย่อของนายปรีดี พนมยงค์ (กรุงเทพมหานคร : โครงการ "ปรีดี พนมยงค์กับสังคมไทย", 2526), หน้า 18.

หลวงนฤเบศร์มานิต (สังวน อุทะเตมีย์) และลูกศิษย์ของหลวงนฤเบศร์มานิตที่เคยเรียนอยู่
โรงเรียนราชวิทยาลัยส่วนหนึ่ง ส่วน ดร.ตี๋ ลพานุกรมก็ยังติดต่อกับ ดร.ประจวบ บุณมาศ
หม่อมหลวงกรี เดชาติวงศ์ และหม่อมหลวง เตช สนิทวงศ์อยู่เสมอ และกำลังติดต่อกับเพื่อนที่
ทำงานที่กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม อีกกลุ่มหนึ่งคือกลุ่มโทมัสลีสม นายบรรจง ศรีจรรยาได้ชักชวน
เพื่อนและญาติสนิทให้เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง เช่น นายประเสริฐ ศรีจรรยา⁸⁰ เป็นต้น

กลุ่มทหารเรือ นายนาวาตรีหลวงสินธุสงครามชัย (สินธุ์ กมลนาวิณ)
(ซึ่งจะเป็นหัวหน้าคณะราษฎร* ฝ่ายทหารเรือในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน
พ.ศ. 2475) เมื่อกลับถึงสยามได้ประจำอยู่กรมเสนาธิการทหารเรือและได้เป็นครูประจำ-
โรงเรียนนายเรือ (พ.ศ. 2474-2475) การที่เป็นครูที่โรงเรียนนายเรือนี้เองเป็นโอกาสให้
เผยแพร่แนวคิดเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครองและชักชวนให้นักเรียนนายเรือเข้าร่วมด้วย
ดังที่พล.ร.ต.ชลิต กุลกัมภร์ ผู้ก่อการฝ่ายทหารเรือท่านหนึ่ง เล่าไว้ดังนี้ เมื่อนายนาวาตรี
หลวงสินธุสงครามชัยสอนวิชาประวัติศาสตร์ทางเรือก็จะเชื่อมโยงเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชา-
ธิปไตยไปด้วย ทำให้นักเรียนนายเรือที่สนใจต้องการให้ประเทศสยามมีการปกครองระบอบ
ประชาธิปไตย มีเสรีภาพ ความเสมอภาคในหมู่ราษฎร⁸¹ ก่อน 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ก็
สามารถรวบรวมกำลังทหารเรือส่วนหนึ่ง ซึ่งประกอบไปด้วยผู้บังคับบัญชา ลูกศิษย์จำนวนหนึ่ง
คือ นายเรือเอกกฤษี ประสานลูช นายเรือเอกสงบ จรุงนุช นายเรือโทวัน รุยาพร นายเรือ
เอกหลวงสังวรบุษภัก (สังวร ลู่วรรณชีพ) นายเรือเอกหลวงนาวาวิจิตร (ผืน อ่ำโกวัลย์)
นายนาวาตรีหลวงสุภปลาศัย (บุง สุภปลาศัย) ฯลฯ

⁸⁰ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 120-121.

⁸¹ พล.ร.ต.ชลิต กุลกัมภร์, "ระลึกถึงครูหลวงสินธุ", ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทาน
เพลิงศพหลวงเรือเอก สินธุ์ กมลนาวิณ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์กรมสารบรรณทหารเรือ, 2520),
หน้า 15-19.

* ลืมอีกคณะราษฎรในบางที่สะใช้คำว่า "ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" หรือ
"ผู้ก่อการ" แทน.

ผู้ก่อการเผ่ายทหารบกที่สำคัญอีกท่านหนึ่งคือ นายร้อยเอกหลวงศักดิ์นิยมศึก (ศักดิ์นิยม นิตร์ภักดี) เมื่อกลับจากฝรั่งเศสก็ได้ทำงานในโรงเรียนทหารม้า ในการเปลี่ยนแปลงการปกครองก็ได้ชวนให้นายทหารผู้ใต้บังคับบัญชาและลูกศิษย์เข้าร่วมด้วย คือ นายร้อยเอกไชย - ประทีปเล่น ผู้บังคับกองร้อยที่ 3 กองพันทหารม้าที่ 1 นายร้อยโททวน วิชัยชัคะ ผู้บังคับกองร้อยที่ 2 กองพันทหารม้าที่ 1 และนายร้อยโทหม่อม เกตุขุติ⁸²

ส่วนนายร้อยเอกหลวงพิบูลสงครามหลังจากที่ทำงานที่กรมจเรทหารปืนใหญ่ได้ไม่นานทางกรมจเรทหารปืนใหญ่ได้จัดตัววารสารราย 3 เดือนออกจำหน่าย คือ หนังสือพิมพ์ทหารปืนใหญ่ ฉบับแรกออกจำหน่ายในเดือน กรกฎาคม พ.ศ. 2471 โดยมีนายร้อยโทหม่อมเจ้าคู่กล้าวัลดีวงศ์-สนิท ทำหน้าที่บรรณาธิการ เนื้อหาส่วนใหญ่จะเป็นไปในลักษณะให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการรบสมัยใหม่ นำเหตุการณ์การรบที่เกิดขึ้นจริงนำมาวิเคราะห์และใช้เป็นที่เรียน ชี้ให้เห็นถึงวิธีการรบ ข้อบกพร่องและการแก้ไขข้อบกพร่องในการรบนั้น ๆ เช่น การรบของเยอรมันในสงครามโลกครั้งที่ 1 เป็นต้น นายร้อยเอกหลวงพิบูลสงคราม ได้ส่งบทความไปเผยแพร่ในวารสารฉบับนี้เป็นประจำ นอกจากหนังสือพิมพ์ทหารปืนใหญ่ แล้วนายร้อยเอกหลวงพิบูลสงครามก็ตีพิมพ์บทความเกี่ยวกับการทหารปืนใหญ่ เทคนิคการรบ ฯลฯ และบทความอีกจำนวนมากในวารสารของทหารอื่น ๆ เช่น

ศูนย์วิทยพัทยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸² อนุสรณ์ พล.ต.ไชย ประทีปเล่น (พระนคร : มภท., 2505), หน้า 5 และ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพันเอกทวน วิชัยชัคกะ (วิชัยชัคกะ) (กรุงเทพฯ : ศูนย์การพิมพ์, 2520), หน้า 3.

หนังสือพิมพ์พุทธโกษา* ฯลฯ เป็นต้น ตลอดระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. 2471-2475 ชื่อเสียงในทางวิชาการทหารของนายพันตรี หลวงพิบูลสงครามก็เป็นที่รู้จักกันทั่วไปทั้ง ในหมู่ทหารและ ในหมู่ราษฎร

กลุ่มทหารบก นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม เมื่อกลับมาจากฝรั่งเศสก็ได้ชวนเพื่อนนักเรียนนายร้อยทหารบก รุ่นเดียวกันให้เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการปกครอง เพื่อร่วมรุ่นกลุ่มแรกที่สุดคือ นายร้อยเอกหลวงอดุลเดชจรัส (ป๋วย ฟ้าพระคุณ) นายร้อยเอกหลวงอำนาจสงคราม (ถม เกษะโกมล)⁸³ นอกจากนี้ก็จะได้ชวนให้เพื่อนนักเรียนนายร้อยทหารบก รุ่นเดียวกับคนอื่น ๆ ที่เหลือให้เข้าร่วมด้วย

⁸³ พล.ท.ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 124.

* ตัวอย่างบทความที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม ได้เขียนออกเผยแพร่เช่น นายร้อยเอกหลวงพิบูลสงคราม, "อาการสิทธิของปืนและการป้องกัน", ทหารปืนใหญ่ 1 : 1 (กรกฎาคม 2471), หน้า 145-150 ; นายร้อยเอกหลวงพิบูลสงคราม, "ปืนใหญ่ที่ไต่อิงกรุง-ปารีสจากระยะไกล", ทหารปืนใหญ่ 1 : (ตุลาคม 2471), หน้า 223-233 ; นายร้อยเอกหลวงพิบูลสงคราม, "ทหารปืนใหญ่ทำการยิงโดยมิต้องทำการยิงกะกำหนด", ทหารปืนใหญ่ 1 : 4 (เมษายน 2472), หน้า 809-847 ; นายร้อยเอกหลวงพิบูลสงคราม, "การใช้ทหารปืนใหญ่ในทางยุทธวิธี", พุทธโกษา 37 : 9 (1 มิถุนายน 2472), หน้า 969-1108 ; พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม, "การตรวจและคำนวณลมสำหรับกระสุนปืนใหญ่", พุทธโกษา 38 : 7 (1 เมษายน 2473), หน้า 721-784 ; พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม, "การสกัดกำลังทหารปืนใหญ่ฝรั่งเศส-เยอรมัน-สยาม", พุทธโกษา 39 : 2 (1 พฤศจิกายน 2473), หน้า 101-105. และ พ.ต.หลวงพิบูลสงคราม, "ยุทธวิธีปืนใหญ่ระหว่างการมหาพุทธสงคราม 1914-1918", พุทธโกษา 39 : 2 (1 พฤศจิกายน 2473), หน้า 160-235. เป็นต้น.

พ.ศ. 2475 นายพันตรีหลวงพิบูลสงครามได้ย้ายจากกรมเสนาธิการทหารบก ไปประจำที่กรมจเรทหารบก นอกจากนั้นแล้วก็ยัง เป็นอาจารย์สอนที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบก และโรงเรียนทหารปืนใหญ่ ทำให้มีโอกาสดิฉารณา คัดเลือกผู้ที่จะร่วมเปลี่ยนแปลง การปกครองด้วย ในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2475 นายพันตรีหลวงพิบูลสงครามได้ชวนให้นายร้อยโทขุนศรีศรากร อดีตลูกศิษย์ที่โรงเรียนทหารปืนใหญ่ เข้าร่วมการ เปลี่ยนแปลงการปกครองด้วย พร้อมกับมอบหมาย ให้นายร้อยโทขุนศรี ศักการพิจารณาหาผู้ที่เหมาะสมมาให้ร่วมด้วย ในที่สุดก็สามา รดชักชวนให้เพื่อน ๆ คือ นายร้อยโทขุนวิมลสรกิจ นายร้อยโทขุนนิรันดรชัย นายร้อยโทขุนจำนงภูมิเทพ นายร้อยโท- ขุนเรืองวีรบุทร นายร้อยโทขุนปลตประบั๊กซ์ นายร้อยตรีสมาน เทพวัลลทิน ณ อยุรยา และนายร้อย- ตรีจ่ารัฐ ฉัตรสังข์ณี เข้าร่วมด้วย นายร้อยโทขุนศรีศรากรให้เหตุผลที่เข้าร่วมเปลี่ยนแปลงการ ปกครองไว้ว่า "... เพราะเส้นมไล้ในการปกครองระบอบประชาธิปไตยประกอบด้วย เคารพเส้นมไล้ ในตัวผู้ชักชวน คือ นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม..."⁸⁴ ในวันเปลี่ยนแปลงการ ปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ทหารบกฝ่ายนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามจึงประกอบไปด้วยทหาร เสนาธิการและนายทหารปืนใหญ่ซึ่งเป็นนัก เรียนนายร้อยทหารบกรุ่นเดียวกันคือ นายพันตรีหลวง- อำนวยสงคราม นายร้อยเอกหลวงทาลสงคราม นายร้อยเอกหลวง เสรี เรืองฤทธิ์ ฯลฯ ประจำกรมเสนาธิการทหารบก และมีกลุ่มนายทหารปืนใหญ่ซึ่งได้แก่นายร้อยตรีขุนศรีศรากรและ เพื่อน ๆ

อย่างไรก็ดี เราจะเห็นได้ว่ากลุ่มต่าง ๆ ภายในคณะราษฎรในขณะนั้น (พ.ศ. 2475-2476) เป็นกลุ่มคนหนุ่ม ผู้นำทางทหารมีค้สูงที่สุดเพียงนายพันตรีเท่านั้น และใน การยึดอำนาจจำเป็นจะต้องได้รับความร่วมมือจากกองทัพบกซึ่งเป็นหน่วยที่มีกำลังมากที่สุด คณะ- ราษฎรจึงได้พยายามติดต่อกับนายทหารชั้นผู้ใหญ่ในกองทัพบก นายทหารชั้นผู้ใหญ่ที่ได้รับการ ทาบตามให้เข้าร่วมกับคณะราษฎรคือ นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา (พจน์ พลโยธิน เกิด พ.ศ. 2430) และนายพันเอกพระยาทรงสุร เดช (เทพ พันธุมเล่น เกิด พ.ศ. 2434) สำหรับนายพันเอกพระยาทรงสุร เดชนั้นเคยได้รับการทาบตามจากคณะราษฎรมาแล้วครั้งหนึ่ง

⁸⁴ พล.ต.ต.ชโล ศรีศรากร, "ลูกข่าวเรือ", ใน อนุสรณ์พระราชาทานเพลิงศพ พระปลัดญาณูปถัมภ์ (พล.ต.ต.ชโล ศรีศรากร), หน้า 11.

เมื่อนายทหารผู้ี้เดินทางไปดูกิจการทหารในอเมริกาและยุโรปได้แวะที่ปารีสและพบกับคณะราษฎร ส่วนนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นั้นต้อง การที่จะ เปลี่ยนแปลงการปกครองมาก่อนที่จะได้รับการติดต่อจากคณะราษฎร ดังที่กล่าวแล้วในตอนต้น นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา มีเพื่อนสนิทและเป็นนักเขียนทหารที่ไปศึกษาต่างประเทศเยอรมนีรุ่นเดียวกัน คือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชและนายพันเอกพระยาตรีสิทธิสงคราม (ต้น ท่กราบ) ท่านได้ชวนให้เพื่อนทั้งสองคิด เปลี่ยนแปลง การปกครอง นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชตอบตกลงทันที ส่วนนายพันเอกพระยาตรีสิทธิสงครามขอเวลาไตร่ตรองก่อน⁸⁵ ผู้ที่คณะราษฎรส่งไปติดต่อกับนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ก็คือ นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เนื่องจากนายทหารทั้ง 2 ท่านเคยมา เรียนภาษา เยอรมันกับมารดาของนายร้อยโทประยูรก่อนที่จะไปศึกษาวิชาทหารที่ประเทศเยอรมนี จึงได้มีความคุ้นเคยกันเป็นอย่างดี⁸⁶

นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ได้ติดต่อกับนายพันตรีจมีนสรฤทธิพฤทธิกร (เผิง พลโยธิน) นายทหารประจำกรมมหาดเล็กรักษาพระองค์ อดีตผู้บังคับบัญชาของนายร้อยโทประยูร และน้องชายของนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ทำให้นายร้อยโทประยูร สามารถติดต่อกับนายทหารทั้ง 2 ท่านได้จนกระทั่ง เข้าร่วมมือกับคณะราษฎร โดยเฉพาะนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช อาจารย์ใหญ่ฝ่ายวิชาทหารได้ชักชวนให้ทหารท่านอื่น ๆ ในโรงเรียนนายร้อยทหารบกเข้าร่วมกับคณะราษฎรอีก อาจารย์จากโรงเรียนนายร้อยทหารบกเหล่านี้ได้มีส่วนชักชวนให้นักเรียนนายร้อยทหารบกเลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย ดังที่สำรวจ กาญจนสิทธิ์ อดีตนายทหารสนิทของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชและเป็นนักเขียนนายร้อยทหารบกใน พ.ศ. 2472 เล่าถึงเหตุการณ์ก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครองว่า

⁸⁵ กุหลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475, พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร : สำนักพิมพ์บุรุษกานต์, 2518), หน้า 62-65.

⁸⁶ พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องารเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475, หน้า 17.

"...พันตรีหลวงชำนาญยุทธศิลป์ นายพันตรีหลวงรณเลทริพิชัย อาจารย์ผู้สอนวิชา
ยุทธวิธี นำนักเรียนนายร้อยออกทำการฝึกในสนาม ถึงโอกาสเกลี้ยกล่อมชักชวน
นักเรียนปีสุดท้ายขณะพักครึ่ง เวลา ให้เห็นคุณค่าของการปกครองระบอบประชาธิปไตย
อาจารย์ทั้งสอง เป็นนักพูดที่มีเหตุผล เพียงใช้เวลาไม่กี่วันก็มีนักเรียนนายร้อยเห็นด้วย
จำนวนมาก..."⁸⁷

ฝ่ายต่าง ๆ ได้รวบรวมกำลังคนไว้พร้อมแล้ว แต่ทว่ายังขาดเรื่องอาวุธ จึงได้
ชักชวนให้นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ (สละ เอมะศิริ เกิด พ.ศ. 2432) ผู้บังคับการกรมทหาร-
ปืนใหญ่ให้ร่วมด้วย⁸⁸ และได้ชักชวนนายพันโทพระประคำล้นพิทยาบุตร (วัน ชูถิ่น) ซึ่งเป็นผู้คุ้นเคย
กับนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช เนื่องจากเป็นนักเรียนทหารที่ไปศึกษาต่างประเทศ เบอรรมณี เช่นเดียว
กันและเป็นอาจารย์ที่โรงเรียนนายร้อยทหารบกเข้าร่วมอีกด้วย ก่อนที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองบรรดาหัวหน้ากลุ่มของคณะราษฎร เช่นนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายพันเอก-
พระยาทรงสุรเดช นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม หลวงประดิษฐมนูธรรม ฯลฯ ได้พบปะกันเลื่อม
ที่บ้านของนายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี⁸⁹

2.3.6 นายพันตรีหลวงพิบูลสงครามกับการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475

คณะราษฎรที่ก่อตั้งโดยนักเรียนไทยในปารีสครั้งแรกมีสมาชิกเพียง 7 คน
เมื่อสมาชิกเหล่านี้ได้กลับมายังสยามก็ได้ชักชวนสมาชิกเพิ่มเติมเพื่อจะได้ร่วมเปลี่ยนแปลงการ
ปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ไปสู่ระบอบประชาธิปไตย 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475
คณะราษฎรมีสมาชิกทั้งหมด 98 นาย ประกอบไปด้วยทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน หัวหน้า

⁸⁷ สสำรวจ กาญจนสิทธิ์, พล.พระยาทรงสุรเดช (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ประมวล-
สารสินสยาม, 2523), หน้า 17.

⁸⁸ เสกทัณ คู่ภักโสด, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์. (พระนคร :
สำนักพิมพ์วิชัยชนทร์, 2514), หน้า 5. และ เทสลาบ สายประดิษฐ์, เบื้องหลังการปฏิวัติ 2475,
หน้า 85.

⁸⁹ เทสลาบ สายประดิษฐ์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 88-89.

ของคณะราษฎร คือ นายพันเอกพระยาหสพลพยุหเสนา รองจเรทหารบกผู้ซึ่งได้รับการยอมรับจากลัมาชิกทุก ๆ คน เนื่องจากมีอาวุโสสูงสุด

ในวันศุกร์ที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2479 เวลา 6.00 น. ณ ลานพระบรมรูปทรงม้า หน้าพระที่นั่งอนันตสมาคม อันเป็นเวลานัดหมายของคณะราษฎรได้ตกลงกันที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อกำลังทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน พร้อมด้วยหน่วยรถถังได้มาถึงพร้อมกัน นายพันเอกพระยาหสพลพยุหเสนาได้อ่านคำสั่งแถลงการณ์ของคณะราษฎรชี้แจงถึงเหตุผลที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครองพร้อมทั้งอ่านหลัก 6 ประการของคณะราษฎร

สำหรับลัมาชิกคนอื่น ๆ ของคณะราษฎรได้รับมอบหมายให้ทำหน้าที่ต่าง ๆ กัน ดังนี้ เช่น นายนาวาตรีหลวงคู่ชลาศัย (บุ่ง คู่ชลาศัย) ได้มาเรือรบหลวงสุโขทัยไปเชิญเสด็จพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้ารำไพพรรณี พระบรมราชินีเสด็จพระราชดำเนินจากหัวหินกลับคืนพระนคร

หลวงประดิษฐมนูธรรม (ปรีดี พนมยงค์) เป็นผู้ร่างคำสั่งแถลงการณ์และรัฐธรรมนูญฉบับชั่วคราว

นายพันตรีหลวงวิบูลสงครามพร้อมด้วยนายนาวาตรีหลวงนิเทศกุลกิจ และ ดร.ด้วง สพานุกรม ได้ทำหน้าที่ผู้ติดตามนายพันโทพระประคำล้นนิตยาบุตรไปเชิญเสด็จสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระนครสวรรค์วรคฤทธิเดชให้เสด็จมาประทับที่พระที่นั่งอนันตสมาคม⁹⁰ พร้อมกับเจ้านายองค์อื่น ๆ จะเห็นได้ว่าบทบาทของนายพันตรีหลวงวิบูลสงคราม ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ไม่ได้โดดเด่นมากนัก เมื่อเปรียบเทียบกับหลวงประดิษฐมนูธรรมและนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่รับหน้าที่ร่างแผนการการยึดอำนาจ ฯลฯ การที่นายพันตรีหลวงวิบูลสงครามเป็นแต่เพียงผู้ติดตามนายพันโทพระประคำล้นนิตยาบุตรนั้น เนื่องจากยศ ตำแหน่ง และอาวุโสน้อยกว่า

⁹⁰ พด.ท.ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 55. และ

ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ ดร.ด้วง สพานุกรม (พระนคร : บริษัทการพิมพ์ไทย, 2484), ไม่ปรากฏเลขหน้า.

ถึงแม้ว่านายพันตรีหลวงพิบูลสงครามจะได้รับทราบการเลื่อนตำแหน่งทางทหาร แต่ทว่าตำแหน่งทางการทหารดังกล่าวก็ยัง เป็นรอง 4 ทหาร เลือ อันประกอบด้วย นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์และนายพันโทพระประคำลั่นพิทยาบุตร

2.3.7 นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามกับวิกฤตการณ์ทางการเมืองภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

2.3.7.1 ปัญหา เรื่อง เค้ ำ โครงการ เค้ ำ เศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม

เศรษฐกิจ เป็นปัญหา สำคัญประการหนึ่งในขณะนั้น ดังจะเห็นได้จากหลัก 6 ประการของคณะราษฎรที่โต้หือปัญหาที่มาพิจารณา เป็นการ เร่งด่วน ภายหลังจากที่มิการพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับถาวรเมื่อ 10 ธันวาคม พ.ศ. 2475 แล้ว นายจรรยา สิบแสงและนายวิลาส โอสถานนท์ ได้ลอบถามรัฐบาลเกี่ยวกับเค้ ำ โครงการ เศรษฐกิจแห่งชาติ สิบเนื่องจากเมื่อรัฐบาลได้แถลงนโยบายรัฐบาลได้กล่าวว่า รัฐบาลจะบำรุงความสมบูรณ์ในทางเศรษฐกิจของราษฎรและจะวาง โครงการ เศรษฐกิจแห่งชาติ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ชี้แจงในนามของรัฐบาลว่า ในเรื่อง เค้ ำ โครงการ เศรษฐกิจแห่งชาตินั้นได้มอบให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้ร่าง เมื่อร่างเสร็จแล้วจะนำมาพิจารณากันในรัฐสภาอีกครั้งหนึ่ง⁹² เค้ ำ โครงการ เศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรมถูกนำเสน่อต่อคณะรัฐมนตรีเมื่อ 9 มีนาคม พ.ศ. 2475 ที่ประชุมคณะรัฐมนตรีมีมติให้ตั้งคณะกรรมการขึ้น 14 นายเพื่อพิจารณา เค้ ำ โครงการ เศรษฐกิจฉบับนี้

12 มีนาคม พ.ศ. 2475 คณะกรรมการจำนวน 14 ท่านได้พิจารณา เค้ ำ โครงการ เศรษฐกิจแห่งชาติของหลวงประดิษฐมนูธรรม มีผู้เห็นชอบ 8 ท่าน มีผู้คัดค้าน 4 ท่าน คือ พระยามโนปกรณนิติธาดา พระยา ศรีวิสารวาจา พล.ร.ท.พระยาภราษร์รังสัน และพ.อ.พระยาทรงสุรเดช ผู้ที่ไม่ได้ออกเสียงคือ นายประยูร ภมรมนตรี และหลวงอรรถดสารประสิทธิ์ ผู้จัดรายงานการประชุม⁹³ เมื่อมีการนำเสน่อร่างหลักการนี้ต่อสภาผู้แทนราษฎรเมื่อ

⁹² รล. ครั้งที่ 56/2475, 15 มีนาคม 2475.

⁹³ เตือน บูณาค, ท่านปรีดีรัฐบุรุษอาวุโสผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สามัคคีธรรม, 2517), หน้า 149-182.

15 มีนาคม พ.ศ. 2475 ก็มิได้มีการรับในหลักการ และหลักการนี้ถูกนำไปพิจารณาในที่ประชุม คณะรัฐมนตรี เป็นครั้งแรกเมื่อ 25 มีนาคม พ.ศ. 2475 ทำให้เกิดความคิดเห็นแตกต่างกันใน คณะรัฐมนตรีระหว่างพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มของหลวงประดิษฐมนูธรรม และในการ ประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 เพื่อพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติ ของรัฐบาลและของหลวงประดิษฐมนูธรรม ผลของการพิจารณาปรากฏว่ามีผู้สนับสนุนเค้าโครงการ เศรษฐกิจแห่งชาติของรัฐบาลคือ พระยามโนปกรณนิติธาดา นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช นายพันโทพระประคำล้นทิทยาบุตร นายประยูร ภมรมนตรี เจ้าพระยาวงษาอนุประพันธ์ พระยา จำแลนบดี พระยาเทพวิฑูร นายนาวาโทหลวงสินธุสงครามชัย และหลวงเดโชอักษรณี หลักการ ของหลวงประดิษฐมนูธรรม มีผู้รับรองคือ หลวงประดิษฐมนูธรรมเอง พระยาประมวญวิชิราพล และนายแนบ พหลโยธิน ผู้ที่งดออกเสียงคือ เจ้าพระยารามราฆพคักคิมมตรี นายพันเอกพระยา พหลพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม และดร.ตัว ลพานุกรม⁹⁴

ในระหว่างที่มีการพิจารณาเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติอยู่นี้ รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาได้ทำหนังสือที่กล่าวกันว่า เป็นพระราชวิจารณ์ของรัชกาลที่ 7 ที่มีต่อเค้าโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติออกเผยแพร่ ในทำนองที่ว่า เค้าโครงการเศรษฐกิจแห่ง ชาติฉบับดังกล่าว มีลักษณะคล้ายคลึงกันกับเค้าโครงการเศรษฐกิจที่ใช้ในประเทศโซเวียตรัสเซีย ที่มีการปกครองแบบคอมมิวนิสต์ ดังความในหนังสือตอนหนึ่งว่า "โครงการนี้มันเป็นเค้าโครง- การอันเดียวอย่างประเทศรัสเซียที่อยู่ ส่วนใครจะเอาอย่างใครนั้นข้าพเจ้าไม่ทราบ ส่ตาสิน จะเอาอย่างหลวงประดิษฐหรือหลวงประติษฐฯจะเอาอย่างส่ตาสิน"⁹⁵

ในการเปิดประชุมสภาผู้แทนราษฎรในวันที่ 30 มีนาคม พ.ศ. 2475 ได้มีการอภิปรายในกลุ่มสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรอย่างรุนแรง รวมทั้งมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บางคนพกอาวุธเข้ามาในรัฐสภา ทำให้รัฐบาลไม่พอใจ 31 มีนาคม พ.ศ. 2475 คณะนาย- ทหารนำโดยพันเอกพระยาทรงสุรเดชได้ตรวจค้นอาวุธสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เมื่อเปิดประชุม สภาผู้แทนราษฎรแล้วทำให้เกิดความวุ่นวายและมีการอภิปรายโดยขี้ถ้อยคำรุนแรง

⁹⁴ รายงานการประชุมคณะรัฐมนตรี ครั้งที่ 25/2475 (28 มีนาคม 2475) อ้างถึงใน วิธิต มโนวิโกมย์, "ความขัดแย้งภายในคณะราษฎร" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ ภาควิชาไทยศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 70.

⁹⁵ พระปกเกล้าฯ ทรงโต้เค้าโครงการเศรษฐกิจของนายปรีดี พนมยงค์. (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ศิรารณนุสรณ์, 2526), หน้า 206.

- 1 เมษายน พ.ศ. 2476 รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา มีพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎรและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา
- 2 เมษายน พ.ศ. 2476 มีประกาศพระราชบัญญัติว่า ด้วยคอมมิวนิสต์
- 12 เมษายน พ.ศ. 2476 หลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางไปยังต่างประเทศ โดยทางรัฐบาล พระยามโนปกรณนิติธาดาประกาศว่า การเดินทางไปยังต่างประเทศของหลวงประดิษฐมนูธรรมก็เพื่อจะไปศึกษาเพิ่มเติม

13 เมษายน พ.ศ. 2476 เวลา 14.00 น. พระยามโนปกรณนิติธาดาเขียนหนังสือพิมพ์ทุกฉบับและทุกภาษาไปพร้อมกัน ณ วันพุธรุ่งขึ้น เพื่อแถลงถึงเหตุผลที่ต้องปิดสภาผู้แทนราษฎร พระยามโนปกรณนิติธาดา กล่าวว่า คำโครงการเศรษฐกิจที่หลวงประดิษฐมนูธรรมร่างนั้น เป็นโครงการคอมมิวนิสต์ พวกผู้ก่อการคณะราษฎรในสภาผู้แทนราษฎรให้กรสนับสนุนโครงการของหลวงประดิษฐมนูธรรม ทำให้เกิดการแตกแยกระหว่างสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและคณะรัฐมนตรี และเห็นว่าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีแนวโน้มเป็นคอมมิวนิสต์ ซึ่งเป็นอันตรายต่อความมั่นคงของประเทศจึงต้องปิดสภาผู้แทนราษฎร⁹⁶

ผลสืบเนื่องจากคำโครงการเศรษฐกิจแห่งชาติของหลวงประดิษฐมนูธรรม นำมาซึ่งความขัดแย้งในหมู่คณะราษฎรที่เข้าร่วมกับรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ดังจะเห็นได้จากการประชุมคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 28 มีนาคม พ.ศ. 2475 กล่าวคือ ในขณะที่นายพันเอกพระยาทรงสุรเดช และนายพันโทพระประสงค์นันทายุทธ สนับสนุนนโยบายของพระยามโนปกรณนิติธาดา ฝ่ายนายพันเอกพระยาหสพลพยุหเสนา นายพันเอกพระยาฤทธิอัทเนย์ และนายพันตรีหลวงพิบูลสงครามงดออกเสียง นอกจากนี้ก็ยังทำให้ 4 ทหารเสือต้องแตกกันอีกด้วย โดยเฉพาะนายพันเอกพระยาหสพลพยุหเสนา เป็นผู้ที่รักใคร่สนิทสนมกับหลวงประดิษฐมนูธรรม ดังคำให้สัมภาษณ์ต่อนางหนึ่งของท่านเกี่ยวกับเรื่อง คำโครงการเศรษฐกิจตอนหนึ่ง และ การรับพระบรมราชโองการในการปิดสภาว่า

⁹⁶ ประชุมกฎหมายประจำศก เล่มที่ 46 (2475), หน้า 5. และ ไทยเขมรรวมข่าว 5 : 247. (วันเสาร์ที่ 22 เมษายน พ.ศ. 2476).

"...ก่อนที่ผมไปบ้านนอก หลวงประดิษฐฯได้เล่นเอาเค้าโครงการเศรษฐกิจให้ คณะรัฐมนตรีพิจารณา ในตอนนั้นได้เกิดมีข้อโต้แย้งกันด้วยเรื่องเค้าโครงการ เศรษฐกิจบ้าง แต่ผมรู้สึกในเวลาเริ่มว่าเป็นเรื่องหยุ่มหิมก็คาดหมายว่าจะตกลงกัน ได้ในที่สุด ไม่ได้คิดเลยว่า จะกลายเป็นเรื่องใหญ่โตและนำมาซึ่งความแตกร้าง

ทำไมผมจึงรับสนองพระบรมราชโองการในพระราชกฤษฎีกา ซึ่งได้ออกประกาศ ไข้แล้วนั้น ในเวลาฉุกเฉินเช่นนี้ผมจำเป็นต้องรับฟังความเห็นของฝ่ายข้างมาก เมื่อเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐฯ ได้ลื้อไปเข้าหูคนภายนอก ฐานะ การเงินของเราก็ระส่ำระสาย มีผู้ถอนเงินออกจากแบงก์ก็เป้นจำนวนมากมาวิตก ความหวั่นไหวได้แผ่ซ่านเกินกว่าเหตุ เหล่านี้ผู้ใหญ่ได้บอกกล่าวแก่ผม ผมไม่ได้สับทราบ มาเองและทั้งยังไม่มีโอกาสล่อลอบด้วย แต่ในเวลาฉุกเฉินเช่นนี้ผมจำเป็นต้อง ระลึกถึงความปลอดภัยและความมั่นคงของประเทศเป็นสำคัญ ผมจำเป็นต้องศรัทธาความรักใคร่ ในหลวงประดิษฐฯ และหน้าที่ซึ่งผมมีต่อชาติออกไปคนละส่วนและรับสนองพระบรมราชโองการด้วย..."⁹⁷

นายพันเอกพระยาพลพลพยุห เลื่อนาได้แสดงความคิดเห็นต่อการไปนอก ของหลวงประดิษฐมูธรรมตอนหนึ่งว่า "...หลวงประดิษฐฯคือแขนขาของพวกเรา...หลวง- ประดิษฐฯมาทางสำหรับพวกเราในทางการเมือง พวกเรา เปนทหารหา ประสีประสา ในทางการเมือง- เมืองไม่ เมื่อหลวงประดิษฐฯจากพวกเราไปตั้งนี้ เราก็กว้างด้วยขาดผู้ให้ ความเห็น..."⁹⁸

ปัญหา เค้าโครงการ เศรษฐกิจนำมาซึ่งความขัดแย้ง ในหมู่คณะรัฐมนตรี และในกลุ่ม 4 ทหารเสือ นอกจากนี้ในกิจการทหาร 4 ทหารเสือก็มีความคิดเห็นแตกต่างกันใน เรื่องการปรับปรุงกองทัพอีกด้วย (ดูกรวี เคราะห์ในบทที่ 4) ในที่สุด 4 ทหารเสืออื่นประกอบ ไปด้วย

1. นายพันเอกพระยาพลพลพยุห เลื่อนา ผู้บัญชาการทหารบก
 2. นายพันเอกพระยาทรงสุร เดช ผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบก
- ฝ่ายยุทธการและรั้งตำแหน่ง
เจ้ากรมยุทธศึกษา

⁹⁷ ไทย เขมรรวมเข้า 5 : 246 (วันเสาร์ที่ 15 เมษายน 2476).

⁹⁸ เดลินิวส์ ฉบับที่ 19 มิถุนายน 2476.

3. นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่
 4. นายพันโทพระประคำล้นพิทยาบุตร เจ้ากรมยุทธการทหารบก

ได้ยื่นใบลาออกจากตำแหน่งทางทหารและทางกการ เมืองทุกตำแหน่ง ในวันที่ 10 มิถุนายน พ.ศ. 2476⁹⁹ ใบลาออกจะมีผลบังคับใช้ในวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ภายหลังจากที่ 4 ทหาร- เลือดยื่นใบลาออก รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดา ก็ได้มีคำสั่งแต่งตั้งให้นายทหารผู้มีรายนาม ต่อไปมีไปดำรงตำแหน่งที่ว่างตั้งแต่ 19 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นายทหารที่ได้รับการแต่งตั้งคือ

1. นายพลตรีพระยาพิชัยสงคราม (แก้ว สร้อยอิน)
 เป็นผู้รักษาราชการ ในตำแหน่งผู้บัญชาการ
 ทหารบก
2. นายพันเอกพระยาตรีสิริสงคราม (ดิน ท้าราบ)
 เป็นผู้รักษาราชการ ในตำแหน่งเจ้ากรม-
 ยุทธศึกษา
3. นายพันโทหลวงวิบูลสงคราม รองผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่
 เป็นผู้รักษาราชการ ในตำแหน่งผู้ช่วย
 ผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ

วิกฤตการณ์ทางการเมืองนับตั้งแต่ปัญหา ค่าโครงการ เศรษฐกิจแห่งชาติ ของหลวงประดิษฐมนูธรรม การเดินทาง ไปต่างประเทศของหลวงประดิษฐมนูธรรมผู้นำพลเรือน คนสำคัญของคณะราษฎร การปิดสภาผู้แทนราษฎร 1 เมษายน พ.ศ. 2476 และการลาออกของ 4 ทหารเลือก เป็นความต้องการของพระยามโนปกรณนิติธาดา และพรรคพวกที่ต้องการจะครอบครอง อำนาจเด็ดขาดในคณะรัฐบาลไว้ในกลุ่มตน ทั้งยังเป็นการขจัดบทบาทของคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน ที่ไหลลงประดิษฐมนูธรรมเป็นผู้นำออกไปจากวงการเมือง และพยายามลดบทบาทของคณะราษฎร ฝ่ายทหารในวงงานรัฐบาลลง¹⁰⁰ เมื่อพระยามโนปกรณนิติธาดาได้สั่งตั้งคณะรัฐบาลชุดใหม่

⁹⁹ ประยาชาติ, 19 มิถุนายน 2476.

¹⁰⁰ อารังศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "รัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", (วิทยานิพนธ์ ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2534), หน้า 315.

นายทหารของคณะราษฎร เช่น นายพันโทหลวงพิบูลสงครามและนายนาวาตรีคู่ชลาศัย ยังได้รับตำแหน่งรัฐมนตรีลอย เพื่อแสดงให้เห็นว่าคณะราษฎรยังคงสนับสนุนพระยามโนปกรณนิติธาดา อยู่

ท่ามกลางวิกฤตการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้น ผู้ที่ได้รับผลกระทบกระเทือน นอกจากคณะราษฎร ฝ่ายพลเรือนแล้ว คณะราษฎรฝ่ายทหารก็หวาดวิตกโดยเฉพะ การที่นายพันเอกพระยาตรีสิริสงคราม* ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก ทำให้เกิดข่าวลือแพร่กระจายไปสู่คณะราษฎรฝ่ายทหารว่าพวกตนจะถูกโยกย้าย ลดตำแหน่ง หรือถูกปลด รวมทั้งมีข่าวว่าจะมีการทำลายคณะราษฎรคนอื่น ๆ อีกด้วย¹⁰¹ ข่าวดังกล่าวข้างต้นประกอบกับพฤติการณ์ของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาที่พยายามจะรวบอำนาจ จึงทำให้คณะราษฎรพยายามที่จะรวมตัวกันเพื่อต่อต้านการกระทำของรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา ที่พวกเขาเห็นว่า เป็นผู้ที่พยายามจะทำลายการปกครองระบอบประชาธิปไตย และคณะราษฎรเอง คณะราษฎรฝ่ายทหารจึงมองหาผู้นำที่มีลักษณะเข้มแข็งที่จะมานำพวกเขาต่อสู้กับรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา นายทหารผู้นั้นคือ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม

นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม (รับพระราชทานยศนายพันโท ตั้งแต่ 1 เมษายน พ.ศ. 2470) เป็นนายทหารหนุ่มที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไปว่า เป็นผู้ที่มีความสามารถทางวิชาการทหาร บุคลิกดี มีเสน่ห์เป็นที่ชื่นชอบกับผู้ที่ได้พบเห็น ดังที่สำราจ กาญจนสิทธิ์ เล่าถึงการพบกับนายทหารท่านนี้ เป็นครั้งแรกว่า

"... กุมภาพันธ์ 2474 ทางกรมโรงเรียนนายร้อยจัดให้มีการฝึกภาคสนามที่จังหวัดราชบุรี อีกตามเคย... การฝึกภาคสนามปีนี้ฝึกสักเป็นปีพิเศษ เพราะกระทรวงกลาโหมแต่งตั้งให้นายทหารสำคัญ ๆ หลายคนร่วมเป็นกรรมการกับครูอาจารย์... นายพันตรีหลวงพิบูลสงครามเป็นกรรมการวิชาทหารปืนใหญ่ พวกเรานึกเรียนนายร้อยชั้น 6 ซึ่ง เป็นปีสุดท้ายได้มีโอกาสรู้จักและเห็นหน้า พ.ต. หลวงพิบูลสงครามเป็นครั้งแรก เขามีใบหน้าสวยสง่า หน้ามากเป็นเนินลาดยาวกลมเกลี้ยงและดวงตาเปล่งประกาย..."¹⁰²

¹⁰¹ พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 266. และ
อ.พิบูลสงคราม, จอมพล ป.พิบูลสงคราม เล่ม 1, หน้า 169-172.

¹⁰² สำราจ กาญจนสิทธิ์, พล.พระยาทรงสุรเดช, หน้า 32-33.

* นายพันเอกพระยาตรีสิริสงคราม เป็น: ที่อุบลนิทของนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา และนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช ทั้ง 3 ท่านคุ้นเคยกันตั้งแต่ครั้งเป็นนักเรียนทหารบกในประเทศเยอรมนี.

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามกับวิกฤตการณ์ทางการเมือง นับตั้งแต่ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจนกระทั่งก่อน "การยึดอำนาจ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476" บทบาทของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามไม่ต่าจะโดดเด่นมากนัก ลำเหตุประการสำคัญคือ นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามถูกพิจารณาว่า เป็นเพียง "นายทหารชั้นผู้น้อย" ทั้งจากการมองของพระยามโนปกรณนิติธาดาและพรรคพวก ตลอดจนการมองสถานภาพของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเอง กล่าวคือ ในขณะที่เกิดปัญหาต่าง ๆ นั้นนายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้พยายามวางตนให้อยู่เหนือบัญหาค่าที่เกิดขึ้น เช่น

กรณีแรก เรื่องการพิจารณาเค้าโครงการ เศรษฐกิจแห่งชาติของหลวงประดิษฐมนูธรรม เมื่อ 23 มีนาคม พ.ศ. 2475 นายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม (ยศขณะนั้น) ได้งดการออกเสียงต่อกรณีนี้ อาจเพื่อพยายามจะประนีประนอมกับคู่อริทั้งสอง

กรณีที่สอง คือเรื่อง การร่วมลงนามในพระราชกฤษฎีกาปิดสภาผู้แทนราษฎร 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ซึ่งหลาย ๆ ฝ่ายมองว่า เป็นการพยายามที่จะทำลายระบอบประชาธิปไตย เหตุไฉนนายพันโทหลวงพิบูลสงครามจึงได้ร่วมมือด้วย จากจดหมายที่นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม (ยศในขณะนั้นคือ จอมพล.พิบูลสงคราม) มีถึงนายปรีดี พนมยงค์ ภายหลังจากการถูกจับใน พ.ศ. 2488 กรณีฮายูการสงคราม นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ได้กล่าวอ้างเหตุการณ์ 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ว่า ในขณะนั้นตนเองเป็นเพียงนายทหารชั้นผู้น้อย การที่ลงนามในกรณีนี้ตามนายพันเอกพระยาพลพลพูน เลื่อนาไปนั้น เกรงว่าถ้าไม่ทำตามอาจจะเกิดภัยร้ายแรงได้¹⁰³ ร่ำรงค์ศักดิ์ เพชร เลิศอนันต์ ได้ให้ทัศนะต่อกรณีนี้ว่า เป็นการบีบบังคับจากรัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาต่อนายทหารของคณะราษฎร โดยอ้างเหตุผลว่า ถ้าผู้ใดไม่ลั่นสัญญาณ จะทำให้พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวไม่พอพระทัย ซึ่งเป็นกลวิธีที่พระยามโนปกรณนิติธาดาและพรรคพวกนำมาใช้เพื่อรวบอำนาจการปกครองไว้กับกลุ่มของตน¹⁰⁴

¹⁰³ ลุ่มพันธ์ ตำแหน่งระฎล, ชีวิตและงานของ ดร.ปรีดี พนมยงค์ (พระนคร : ประสัจจการพิมพ์, 2514), ภาคผนวก.

¹⁰⁴ ร่ำรงค์ศักดิ์ เพชร เลิศอนันต์, "การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 292-294.

การที่นายพันโทหลวงพิบูลสงครามถูกพิจารณาว่าเป็นนายทหารผู้น้อย และมีบทบาทไม่โดดเด่นทางการเมืองและราชการ ทำให้เขาหลุดพ้นจากการถูกกดดันจากกรทหารและการเมืองของพระยามโนปกรณนิติธาดาและกลุ่มอนุรักษนิยม¹⁰⁵ เช่น การกดดันทางทหารและการเมืองให้กลุ่ม 4 ทหารเสือ ลาออกไป หรือกรณีที่หลวงประดิษฐมนูธรรมต้องถูกกดดันทางการเมืองจนกระทั่งต้องเดินทางไปต่างประเทศ เป็นต้น ที่เป็นเช่นนั้นอาจจะเนื่องมาจากภาพลักษณ์ของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามนับตั้งแต่กลับมาจากฝรั่งเศส เคยได้ทำงานในกรมทหารบกและกรมทหารปืนใหญ่ในตำแหน่งอาจารย์ ทั้งที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบกและโรงเรียนทหารปืนใหญ่ ตำแหน่งดังกล่าวไม่ใช่ตำแหน่งที่คุมกำลัง ทั้งโดยตำแหน่งแล้วนายพันโทหลวงพิบูลสงครามยังเป็นนายทหารชั้นผู้น้อยเกินกว่าที่จะเป็น "ผู้นำ" ในการต่อสู้กับกลุ่มอนุรักษนิยม ในขณะนั้น เมื่อพิจารณาจากการบังคับบัญชานายพันโทหลวงพิบูลสงครามจะถูกควบคุมโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม คือ นายพลเรือตรีพระยาราชวังสันซึ่งเป็นพันธมิตรกับรัฐบาล นอกจากนี้แล้วผู้คุมกำลัง ในขณะนั้นคือนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชก็ได้ให้ความสนับสนุนกับรัฐบาล เช่น กรณี 1 เมษายน พ.ศ. 2476 เป็นต้น

ด้วยเหตุผลที่กล่าวแล้วข้างต้นเมื่อ 4 ทหารเสือลาออกไป นายพันโทหลวงพิบูลสงครามจึงเป็นนายทหารผู้เดียวที่ได้รับการแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่งที่คุมกำลังคือได้เป็นรองผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่และเป็นผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ โดยที่รัฐบาลของพระยามโนปกรณนิติธาดาต้องการดึงให้นายพันโทหลวงพิบูลสงครามและนายทหารบกชั้นผู้น้อยมาสนับสนุนตน ในขณะเดียวกันก็ต้องการให้กลุ่มทหารของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นกลุ่มที่ต้านอำนาจกับกลุ่มทหารของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชที่ส่วนใหญ่คุมกองพันทหารราบไว้¹⁰⁶

วิกฤตการณ์ทางการเมืองตั้งแต่เค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม จนกระทั่งภายหลังการปิดสภาผู้แทนราษฎร 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ทำให้สถานการณ์ความเป็นผู้นำของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามสูงขึ้นในหมู่ทหารบกและทหารเรือ

¹⁰⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 305.

¹⁰⁶ รัวรงค์ศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, เรื่องเดียวกัน, หน้า 351.

ในกรณีของทหารเรือชั้นผู้น้อยความเป็นผู้นำของนายนาว่าโทหลวงสินธุสงครามชัยถูกจำกัดมาจากบทบาทของพี่ชาย คือ นายพลเรือตรีพระยาราชวังสันรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ดังกรณีที่นายนาว่าโทหลวงสินธุสงครามชัยต้องลี้ภัยไปลี้ภัยฝ่ายพระยามโนปกรณนิติธาดา ในกรณีเค้าโครงการเศรษฐกิจในสถานการณ์ดังกล่าวทำให้นายนาว่าโทหลวงศุภชลาศัยได้เข้ามาเป็น "ผู้นำ" แทน¹⁰⁷ เนื่องจากนายนาว่าโทหลวงสินธุสงครามชัยได้กล่าวออกตัวว่าร้ายกาจเรื่องการเมือง ทำให้ผู้ก่อการฝ่ายทหารเรือที่เคยเป็นกลุ่มนายนาว่าโทหลวงสินธุสงครามชัยส่วนหนึ่งหันไปสนับสนุนนายนาว่าโทหลวงศุภชลาศัยแทน อีกส่วนหนึ่งก็ไปชุมนุมกันที่กรมทหารปืนใหญ่ที่บ้านพักของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามร่วมกับกลุ่มพลเรือนของหลวงประดิษฐมนูธรรม¹⁰⁸

ในกรณีของทหารบก หลังจากวันที่ 4 ทหารเล็กลาออกไปแล้ว ความสำคัญและสถานการณ์ทางทหารของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามในคณะราษฎรได้เลื่อนความสำคัญมาเป็นอันดับ 1 แทนที่ 4 ทหารเสือ โดยเป็นนายทหารของคณะราษฎรมือปืนอาวุโสสูงสุดเพียงคนเดียวที่ยังรับราชการอยู่ ดังข่าวที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์กรุงเทพฯวารศัพท์ ฉบับวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ความว่า

"...พ.ท.หลวงพิบูลสงคราม...เป็นผู้ที่รับราชการมา โดยเรียบร้อยและเป็นผู้หนึ่งในคณะ "ดี 1" ซึ่งคิดเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อท่านรัฐมนตรีนำครบทั้ง 4 ท่าน...ลาออกจากราชการแล้วหลวงพิบูลสงครามจึงเป็นผู้มีอาวุโสอยู่ในคณะ "ดี 1"* บรรดาที่อยู่รับราชการ..."¹⁰⁹

จากข่าวข้างต้นสะท้อนให้เห็นว่าฐานะของผู้ก่อตั้งคณะราษฎร มีส่วนในการกำหนดบทบาทการเป็น "ผู้นำ" ของพันโทหลวงพิบูลสงครามด้วยส่วนหนึ่ง และเมื่อพิจารณาตำแหน่งที่นายพันโทหลวงพิบูลสงครามดำรงอยู่ คือ รองผู้บัญชาการกรมทหารปืนใหญ่ และผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ เป็นตำแหน่งที่คุมกำลังสำคัญในกองทัพบก จะเป็นรองก็เพียงแต่ผู้บัญชาการทหารบกเท่านั้น

¹⁰⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน.

¹⁰⁸ อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลเรือตรีหลวงสังวรยุทธกิจ (สังวร ลู่วรรณชีพ).

(กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2517), หน้า 57.

¹⁰⁹ กรุงเทพฯวารศัพท์, 20 มิถุนายน 2476.

ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่แต่เดิมคือพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์

เมื่อนายทหารผู้ฉ้อโกงพร้อมทั้งนายทหารชั้นผู้ใหญ่อีก 3 ท่าน ทางรัฐบาลไม่ได้แต่งตั้งให้ใครดำรงตำแหน่งแทน ด้วยเหตุนี้ตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่จึงยังคงว่างอยู่ ในขณะที่นายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นรองผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ จึงเท่ากับว่า เป็นผู้รักษาการตำแหน่งผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ อาจจะกล่าวได้ว่าอำนาจทั้งหมดในกรมทหารปืนใหญ่ตกอยู่กับนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ในสมัยนั้นปืนใหญ่เป็นอาวุธที่มีประสิทธิภาพมาก อำนาจการทำลายสูงและสามารถยิงเป้าหมายในระยะไกลได้อย่างแม่นยำ นายพันโทหลวงพิบูลสงครามเคยเขียนไว้ในบทความบทความหนึ่งว่า ปืนใหญ่และทหารปืนใหญ่จะเป็นเครื่องกำหนดชัยชนะของกองทัพ¹¹⁰

ทางด้านคณะราษฎรฝ่ายพลเรือนก็อยู่ในฐานะลำบาก เนื่องจากผู้นำพลเรือนคนสำคัญคือหลวงประดิษฐมนูธรรมยังคงอยู่ในประเทศฝรั่งเศส ถึงแม้ว่าในขณะนั้นจะมีหลวงนฤเบศร์มาดิต เป็นผู้รักษาการในตำแหน่งหัวหน้าคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน โดยที่หลวงนฤเบศร์มาดิตเป็นผู้ที่มีอาวุโสสูงสุดในหมู่พลเรือน แต่ฐานะในตอนนั้นไม่อาจจะเปรียบเทียบกับนายพันโทหลวงพิบูลสงครามและหลวงประดิษฐมนูธรรมที่เป็นผู้ก่อตั้งคณะราษฎรมาแต่เดิม

ก่อนการยึดอำนาจ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้ที่มีความพร้อมทั้งทางทหารและการเมืองมากกว่าผู้นำคณะราษฎรคนอื่น ๆ กล่าวคือมีกองกำลังพร้อมอาวุธที่สามารถสั่งการได้ในฐานะของรองผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ และรองผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ ตลอดจนได้กำลังสนับสนุนจากทหารเรือบางส่วนที่แยกมาจาก

¹¹⁰ นายร้อยเอกหลวงพิบูลสงคราม, "วิธีรบของทหารปืนใหญ่ในเวลารบด้วยอากาศรุก", ทหารปืนใหญ่, 1 : 2 (ตุลาคม 2471), หน้า 338.

* "ดี 1" เป็นคำที่ใช้เรียกชื่อของสมาชิกคณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองตามคำอธิบายของ ปรีดี พนมยงค์ ได้จำกัดความคำว่า "ดี 1" ดังนี้ ดี 1 ได้แก่บุคคลที่สมควรได้รับคำชักชวนให้ชักชวนให้เข้าร่วมเป็นสมาชิกคณะราษฎรก่อนวันลงมือยึดอำนาจรัฐ สมาชิกประเภท "ดี 1" หรือ "ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง" เรียกโดยย่อว่า "ผู้ก่อการ" นั้นเป็น "กั้วหน้า" (Vanguard) ของมวลราษฎรที่มีความต้องการเสรีภาพและความเสมอภาคยิ่งระบบลัทธิอนุรักษนิยมและที่ล้าสมัยคือต้องรักษาความลับของคณะราษฎรก่อนวันยึดอำนาจ เอาไว้ได้. เก็บความจาก ปรีดี พนมยงค์, "บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย", ใน เบื้องแรกประชาธิปไตย, หน้า 32-34.

กลุ่มของนายนา วา โทหลวงสินธุสงครามชัยและประการสำคัญยังได้รับการสนับสนุนจากกลุ่มนายทหารชั้นผู้น้อยที่ไม่พอใจการปฏิรูปกองทัพอันเข้มงวดของนายพันเอกพระยาทรงสุรเดช ได้หันมาติดตามนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นแกนกลาง¹¹¹ นอกจากกองกำลังที่กล่าวมาแล้วข้างต้น นายพันโทหลวงพิบูลสงครามยังมีสายสัมพันธ์กับนายทหารที่คุมกำลังทั้งที่เป็นนักเรียนนายร้อยทหารบก รุ่น พ.ศ. 2458 นายทหารผู้ร่วมก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองและลูกศิษย์ที่คุมกำลังจากโรงเรียนเสนาธิการและโรงเรียนทหารปืนใหญ่ เพื่อนักเรียนนายร้อยทหารบกที่คุมกำลัง เช่น นายพันตรีหลวงทาจสงครามประจำกรมอากาศยาน นายพันตรีหลวงพรหมโยธี ผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ 3 นายพันตรีหลวงฮานวยสงคราม ผู้บังคับการกองพันทหารราบที่ 8 นายพันตรีหลวงเกรียงศักดิ์พิชิต ผู้บังคับกองพันทหารปืนใหญ่ที่ 2 เป็นต้น ส่วนลูกศิษย์ที่คุมกำลัง เช่น นายร้อยโททวน วิชัยชตะ ผู้บังคับกองร้อยที่ 2 กองพันทหารม้าที่ 1 หรือ นายร้อยโทขุนศรีศรากร ผู้บังคับการกองร้อยทหารปืนใหญ่ที่ 2¹¹² เป็นต้น

นายทหารผู้ที่มีความสามารถทัดเทียมกับนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ได้คือ นายพันโทหลวงทัศนัยนิยมศึก ซึ่งเป็น 1 ใน 7 ของสมาชิกผู้ก่อตั้งคณะราษฎรที่ปารีสและเป็นผู้บังคับการกองพันทหารม้าที่ 1 ซึ่งเป็นผู้นำนายทหารบกชั้นผู้น้อยอีกนายหนึ่ง แต่ทว่านายทหารผู้นี้ได้ถึงแก่กรรมตั้งแต่ 10 พฤษภาคม พ.ศ. 2476 ทำให้นายทหารของกลุ่มนี้หันมาให้ความสนใจสนับสนุนกับนายพันตรีหลวงพิบูลสงคราม

จากเหตุผลต่าง ๆ ที่กล่าวมาแล้วข้างต้น แสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้นำของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามที่เป็นที่ยอมรับของฝ่ายต่าง ๆ ทั้งทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนในคณะราษฎรโดยกลุ่มต่าง ๆ จะยึดถือนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นแกนกลางในการปกป้องรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่

¹¹¹ สุธาชัย อัมประ เสริฐ, "การโค่นล้มโหวททางการเมืองที่ต่อต้านรัฐบาลสมัยค วมพล แปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500)" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2532), หน้า 18.

¹¹² อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลโททาจ ทาจสงคราม (เทียน เก่งระดมยิง) (พระนคร : โรงพิมพ์กรมทหารสื่อสารบางซื่อ, 2510), ไม่ปรากฏเลขหน้า และที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพพลเอกมังกร พรหมโยธี (พระนคร : โรงพิมพ์สรรเสริญ, 2509), หน้า 4-6.

2.3.7.2 นายพันโทหลวงพิบูลสงครามกับการรัฐประหาร

20 มิถุนายน พ.ศ. 2476

การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เกิดขึ้นโดยคณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือน ภายใต้การนำของนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม เลขานุการฝ่ายทหารบก นายนาวาโทหลวงคู่กล้าชัย เลขานุการฝ่ายทหารเรือ ปิดอำนาจการปกครองจากรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา โดยให้เหตุผลของการปิดอำนาจว่า เพื่อให้มีการเปิดสภาผู้แทนราษฎรดำเนินการตามรัฐธรรมนูญต่อไป¹¹³ พร้อมกับการปิดอำนาจในครั้งนี้ คณะผู้ก่อการได้มีจดหมายถึงพระยามโนปกรณนิติธาดาให้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีและก็ได้ส่งจดหมายไปกราบบังคมทูลพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งประทับอยู่ ณ พระราชวังไกลกังวล หัวหิน เพื่อให้ทรงทราบถึงความจำเป็นและเหตุผลในการปิดอำนาจ พร้อมกับยืนยันในความจงรักภักดีที่มีต่อพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวตลอดไป¹¹⁴

ฮารังศักดิ์ เพ็ชรเลิศอนันต์ ได้สรุปว่า สาเหตุที่ทำให้เกิดการปิดอำนาจในครั้งนี้ เนื่องจากผลการปิดสภาผู้แทนราษฎรของพระยามโนปกรณนิติธาดา ซึ่งก่อให้เกิดความหวาดกลัวในหมู่คณะราษฎรส่วนมากว่าจะมีการฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์และฟื้นฟูพระราชอำนาจของกษัตริย์ ประกอบกับการเข้าควบคุมกองทัพอของพระยามโนปกรณนิติธาดา¹¹⁵

การเคลื่อนไหวเพื่อต่อต้านรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาของคณะนายทหารชั้นผู้น้อย เริ่มตั้งแต่ปิดสภา 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ทั้งกลุ่มของนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม นายพันโทหลวงที่ค้ำนียบมศึก กลุ่มของนายนาวาโทหลวงคู่กล้าชัย ฯลฯ โดยเฉพาะกลุ่มของนายพันโทที่ค้ำนียบมศึกนั้นดูจะไม่พอใจมากยิ่งขึ้น เมื่อทางรัฐบาลให้หลวงประดิษฐมนูธรรมเดินทางไปฝรั่งเศส เมื่อ 12 เมษายน พ.ศ. 2476 นายพันโทหลวงที่ค้ำนียบมศึก

¹¹³ กรุงเทพฯวารศัพท์, 21 มิถุนายน 2476.

¹¹⁴ ประยาชาตติ, 21 มิถุนายน 2476.

¹¹⁵ ฮารังศักดิ์ เพ็ชรเลิศอนันต์, "การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476",

เตรียมที่ปิดอำนาจปกครองปาร์ลาวัน แต่นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ได้ห้ามไว้ก่อนพร้อมกับให้สัญญาว่าจะหาทางนำหลวงประดิษฐมนูธรรมกลับประเทศให้ได้¹¹⁶

นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ได้เล่าว่าตนเองได้รับสายข่วนจาก นายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา ให้ปิดอำนาจปกครองเมื่อ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา กล่าวว่า พวก 4 ทหารเสือเสียผู้ร้ายพลเรือนที่คิดจะถวายนอำนาจคืนพระมหากษัตริย์¹¹⁷

ทางด้านนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเองเล่าว่า สถานการณ์ในขณะนั้นมีแนวโน้มว่าจะกลับคืนไปสู่ระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์¹¹⁸

การลาออกของ 4 ทหารเสือ และการที่รัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาแต่งตั้งให้นายพลตรีพระยาพิชัยสงคราม (แก๊ป สร้อยอิน) อดีตแม่ทัพกองทัพภาคที่ 1 ซึ่งเป็นผู้ที่วางแผนให้กับการปิดอำนาจของคณะราษฎร เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก และการแต่งตั้งให้นายพันเอกพระยา ศรีสวัสดิ์สงครามอดีตเสนาธิการทหารของนายพลตรีพระยาพิชัยสงคราม แม่ทัพภาคที่ 1 ให้เป็นผู้รักษาราชการในตำแหน่งเจ้ากรมยุทธการทหารบก เท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้ทั้งสองทำงานร่วมกันอีกครั้ง ซึ่งสร้างความหวาดกลัวให้กับนายทหารในระดับล่าง แม้ว่านายพันเอกพระยา ศรีสวัสดิ์สงครามจะเป็นเพื่อนสนิทกับนายพันเอกพระยาพหลพลพยุหเสนา แต่การที่นายพันเอกพระยา ศรีสวัสดิ์สงครามถูกย้ายไปประจำกระทรวงธรรมการ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 บ่อมแสดงถึงความไม่ไว้วางใจของทหารทั้งสองต่อนายพันเอกพระยา ศรีสวัสดิ์สงคราม¹¹⁹ ความหวาดกลัวของนายทหารระดับล่างต่อการเข้ามาบริหารงานของนายพลตรีพระยาพิชัยสงครามและนายพันเอกพระยา ศรีสวัสดิ์สงครามจะเห็นได้จาก พล.อ. เรือง เรืองวีรยุทธ (ในขณะมียศเป็นนายร้อยโทขุนเรืองวีรยุทธ)

¹¹⁶ พล.ท. ประยูร ภมรมนตรี, ชีวิต 5 แผ่นดินของข้าพเจ้า, หน้า 239.

¹¹⁷ เล่าก๊อน คู่ภโกลภณ, ชีวิตทางการเมืองของ พ.อ.พระยาฤทธิอัคเนย์, หน้า 191.

¹¹⁸ ศักดิ์ ไทยวัฒน์, เกร็ดการเมืองบางเรื่องของจอมพล.พิบูลสงครามกับข้าพเจ้า (กรุงเทพฯ : ซี.ที. การพิมพ์, 2534), หน้า 42.

¹¹⁹ รำรงศักดิ์ เพชรเลิศอนันต์, "การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 349.

เล่าถึงสาเหตุที่ตนเองเข้าร่วมการยึดอำนาจว่า "...พวกเรานายทหารชั้นผู้น้อยรวมทั้งหลวงพิบูล หลวงอดุลและหลายคนคิดว่า หากเราปล่อยไปเช่นนี้เหตุการณ์จะเป็นไปอย่างไร... เพราะ ผู้ที่มา เป็นเจ้านายเราล้วนเป็นฝ่ายตรงกันข้าม ยิ่งกว่านั้นรัฐธรรมนูญซึ่งพวกเราได้มาด้วยความ สบายกลั่นเกลี้ยงก็จะเป็นอันตรายหายไป..."¹²⁰

ส่วนนายทหารคนอื่น ๆ ก็ได้ไปพบปรึกษากับนายทหารผู้ก่อการคนอื่น ๆ ที่บ้านของนายพันตรีหลวงชำนาญยุทธศิลป์ (เย็บ รมยะนันท์) โดยรวมตัวกันเพื่อจะไปขอร้องให้ นายพันโทหลวงพิบูลสงครามทำการยึดอำนาจจากพระยามโนปกรณนิติธาดา¹²¹

เมื่อพร้อมด้วยกำลังทหารบก ทหารเรือ และพลเรือน นายพันโท หลวงพิบูลสงครามได้เชิญให้นายพันเอกพระยาพลพิทยุทธเสนา เป็นหัวหน้า การยึดอำนาจในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 โดยคณะผู้ก่อการทั้งทหารบก ทหารเรือและพลเรือน สามารถเข้า ควบคุมสถานที่สำคัญ ๆ ในพระนคร เช่น พระบรมมหาราชวัง กระทรวงกลาโหม สำนักงาน- ไปรษณีย์ ฯลฯ ได้ตั้งแต่ 05.00 น. โดยไม่มีเหตุการณ์รุนแรง

ผลของการยึดอำนาจในครั้งนี้ ทำให้พระยามโนปกรณนิติธาดาต้องพ้น ไปจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี ทางด้านกองทัพนายพลตรีพระยาพิชัยสงคราม และนายพันเอก พระศรีสิทธิสงครามถูกปลดออก เป็นนายทหารกองหนุน โดยนายพันเอกพระยาพล- พพิทยุทธเสนา กลับเข้ารับตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบกตามเดิม ทางด้านทหารเรือ นายนาวาโท หลวงสุภะลาศัยได้ขึ้นมา เป็นรองผู้บัญชาการทหารเรือและหัวหน้าคณะราชกรรมาธิการเรือแทน นายนาวาโทหลวงสินธุสงครามชัย ซึ่งไปดำรงตำแหน่งเสนาธิการทหารเรือ¹²²

ผลประการที่ 2 คือการเกิดกบฏบวรเดชกลางเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 ที่กองทหารหัวเมืองภายใต้การนำของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช และ นายพันเอกพระยาศรีสิทธิสงครามเพื่อบังคับให้รัฐบาลลาออก ซึ่งกล่าวได้ว่าเป็นปฏิกริยาอย่าง

¹²⁰ พลเอกเรือง เรืองวีรยุทธ, "พลเอก พลเรือเอก พลอากาศเอก พลตำรวจ- เอกอดุล อดุลเดชจรัส", ใน อนุสรณ์ในงานพระราชทานเพลิงศพพลตำรวจเอกอดุล อดุลเดชจรัส, ไม่ปรากฏเลขหน้า.

¹²¹ เสาวรักษ์ (ร.ท.จงกล โกรฤกษ์), ตัวตายแต่ชื่อ (พระนคร : เกื้อกูล การพิมพ์, 2508), หน้า 261-262.

¹²² ธารรงค์ดี เพชรเลิศอนันต์, "การรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476", หน้า 366.

ทันทีทันใดของหลังการยึดอำนาจ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ละท่อนให้เห็นถึงพลังของระบอบเก่า¹²³

ผลประการที่ 3 คือ ปึกษาของคณะราษฎรซึ่งประกอบด้วย นายพันเอก พระยาทรงสุรเดช นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ นายพันโทพระประคำล้นพิทยาบุตร และ นายร้อยโทประยูร ภมรมนตรี เริ่มหลุดออกไปจากอำนาจทางการเมือง ดังจะเห็นได้ว่าไม่มีชื่อของ 4 ท่านในคณะรัฐมนตรีชุดใหม่¹²⁴ และนายทหารเสือ 3 ท่านที่กล่าวมาแล้วข้างต้นไม่ได้รับการยอมรับจากคณะราษฎรฝ่ายทหารให้คุมกองทัพบกอีกต่อไป นายพันเอกพระยาฤทธิอัคเนย์ ได้กลับเข้าประจำการตามเดิมแต่ถูกย้ายจากผู้บังคับการทหารปืนใหญ่ไปทำงานฝ่ายธุรการ คือ ตำแหน่งปลัดพลจลองกระทรวงกลาโหม ส่วนนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชและนายพันโทพระประคำล้นพิทยาบุตรถูกบรรจุเข้า เป็นนายทหารประจำกรมยุทธศึกษา

ผลประการที่ 4 คือมีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางอำนาจในคณะราษฎร กล่าวคือ อำนาจการตัดสินใจเกี่ยวกับปัญหาสำคัญ ๆ ของชาติและปัญหาการเมืองจะตกอยู่กับกลุ่มผู้นำ 9 ท่าน ประกอบไปด้วย นายพันเอกพระยาหุลพลพยุหเสนา (เป็นประธานกลุ่ม) นายพันโท หลวงพิบูลสงคราม นายพันตรีหลวงอดุลเดชจรัส นายนาวาโทหลวงคู่กล้าชัย นายนาวาโท หลวงสินธุสงครามชัย นายนาวาโทหลวงธำรงนาวาสวัสดิ์ หลวงประดิษฐมนูธรรม หลวงโกวิทอภัยวงศ์ และหลวงนฤเบศร์มานิต (ดูการวิเคราะห์กับเรื่องนี้ในบทที่ 4)

ผลประการสุดท้าย คือ ได้เกิดแนวคิดที่ว่า ทหารเป็นพลังที่สำคัญ และจำเป็นต้องการสร้างเสถียรภาพให้การปกครองระบอบใหม่ ทหารคือทหารของชาติ ของประชาชน ทหารคือผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากการแสดงความคิดเห็นทางหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ เช่น

¹²³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 274-375.

¹²⁴ สุราษฎร์ อัมประเสริฐ, "การเคลื่อนไหวต่อต้านรัฐบาลจอมพลแปลก พิบูลสงคราม (พ.ศ. 2491-2500)", หน้า 13.

หนังสือพิมพ์ประชาชาติ ฉบับ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ได้ตีพิมพ์บทความชื่อ "ล้มรัฐบาลพระยามโน" ความตอนหนึ่งว่า "...ส่วนเจ้าคุณหลายสมควรอย่างยิ่งจะเป็นผู้บัญชาการทหารบกคอยพิทักษ์รักษารัฐธรรมนูญและความศักดิ์สิทธิ์ให้ดำรงชั่วนิรันดร์..."¹²⁵

ไทยหนุ่ม ฉบับวันที่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เล่นอหิวาต์ชื่อว่า "คณะทหาร เข้ายึดอำนาจการปกครองเพื่อความสงบ รัฐธรรมนูญของประเทศสยามของประชาชาติไทยจะได้ลู่แล้ว" เนื้อหาของข่าวแสดงความชื่นชมต่อการยึดอำนาจของทหาร และทหารคือผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ ความว่า "...รัฐธรรมนูญของเรา ใครจะเหยียบย่ำไม่ได้...ทหารบกทหารเรือและพลเรือนได้เข้ายึดอำนาจการปกครองคราวนี้เท่าใดก็รัฐธรรมนูญแล้ว..."¹²⁶

กรุงเทพฯวารศัพท์ ฉบับวันที่ 22 มิถุนายน พ.ศ. 2476 เล่นบทความชื่อ "ยึดอำนาจการปกครอง" ความตอนหนึ่งว่า "...คณะผู้ยึดอำนาจใหม่นี้เป็นคณะรัฐธรรมนูญมีความคิดและการกระทำมุ่งบูชารัฐธรรมนูญ..."¹²⁷

ไทยเขมรรวมข่าว ฉบับวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ตีพิมพ์บทความชื่อ "การยึดอำนาจการปกครองครั้งที่ 2" ความตอนหนึ่งว่า

"...เมื่อวันที่ 19 เดือนนี้เวลา 19.00 น. ได้มีการเปลี่ยนแปลงคณะรัฐมนตรีผู้บริหารราชการแผ่นดินแห่งกรุงสยาม โดยนายพันเอกพระยาทศพลพุกหเสนา นายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารบก นายนาวาโทหลวงคฤงชลาศัยเป็นหัวหน้าฝ่ายทหารเรือกับหลวงนฤเบศร์มาดิตเป็นหัวหน้าฝ่ายพลเรือนได้รวมกำลังเข้ายึดวังป่าสุลักวันเป็นที่บัญชาการและบังคับให้นายกรัฐมนตรีและคณะรัฐมนตรีลาออก...การกระทำทั้งหมดของคณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือนตั้งได้ปรากฏมาแล้ว เป็นการสงบเรียบร้อยทุกอย่างไม่มีผู้ใดขัดขวางและมหาชนก็ได้ทราบความมุ่งหมายเป็นอย่างดี..."¹²⁸

- จากบทความที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดที่สำคัญที่กระตุ้นหลังการยึดอำนาจ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 แนวคิดนั้นก็คือ ทหารนิยม ทหารได้รับการยอมรับจากหนังสือพิมพ์ ว่าทหารจำเป็นต้องเข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมือง ในฐานะ

¹²⁵ "ล้มรัฐบาลพระยามโน", ประชาชาติ. (20 มิถุนายน 2476), หน้า 18.

¹²⁶ ไทยหนุ่ม, 21 มิถุนายน 2476.

¹²⁷ "ยึดอำนาจการปกครอง", กรุงเทพฯวารศัพท์. (22 มิถุนายน 2476), หน้า 14.

¹²⁸ "การยึดอำนาจการปกครองครั้งที่ 2", ไทยเขมรรวมข่าว. 5 : 256.

ผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ ... แนวคิดดังกล่าวจะค่อย ๆ เข้มแข็งขึ้นภายหลังจากเหตุการณ์กบฏบวรเดช และมีความเข้มแข็งสูงสุดและแพร่กระจายไปสู่ราษฎรทั่วไปเมื่อมีการประชาสัมพันธ์จากกระทรวง กลาโหม ภายใต้อำนาจการบริหารงานของรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม คือนายพันเอกหลวง - พิบูลสงคราม

สถานการณ์และบทบาททางการเมืองของนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ภายหลังจากการยึดอำนาจเมื่อ 20 เมษายน พ.ศ. 2476 มีความมั่นคงขึ้นด้านการเมือง หลังจากนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ได้จัดตั้งคณะรัฐมนตรีขึ้นใหม่เมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2476 นายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีเป็นลำดับที่ 3 ด้านการทหาร นายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้ดำรงตำแหน่งผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการ ซึ่งเป็น ตำแหน่งที่คุมกำสั่งกองทัพบกทั้งหมดและตำแหน่งนี้มีความสำคัญเป็นอันดับ 2 ในกองทัพกรองจาก ตำแหน่งผู้บัญชาการทหารบก คือนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นอกจากนี้ยังเลื่อนฐานะ มาอยู่ในกลุ่มนายทหารอาวุโสของคณะราษฎรแทนที่ 3 ทหาร เลือที่ถูกลำค่ากับบทบาทในกองทัพกลาง ประการสำคัญก็คือ ชื่อเสียงของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้เป็นที่รู้จักกันแพร่หลายไปในหมู่ ราษฎรว่า เป็นกำลังสำคัญในการยึดอำนาจและเป็นผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้จากความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ฉบับต่าง ๆ ดังนี้

ประชาชาติ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 กล่าวว่า "...การยึดอำนาจ ในครั้งนี้ เราได้ทราบว่าเป็นความคิดของนายทหารหนุ่ม ๆ คนสำคัญซึ่ง เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลง การปกครองเมื่อ 24 มิถุนายนปีกลาย มีนายพันโทหลวงพิบูลสงครามและนายนาวาโทหลวง - คู่กล้าชัยเป็นต้น คณะนายทหารซึ่งเข้ายึดอำนาจการปกครอง ได้ไปเชิญตัวนายพันเอกพระยาพล - พลพยุหเสนาที่บ้านของท่านที่ตำบลบางซื่อเมื่อค่ำวานนี้ เพื่อขอไปเป็นผู้นำของเขา ๗ วัน ปาฐกถัน..."¹²⁹

ไทยหนุ่ม 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476 กล่าวว่า "...การยึดอำนาจ ครั้งนี้หลวงพิบูลย์สงครามได้เป็นกำลังและได้กระทำสำเร็จอย่าง เรียบร้อยและงดงามที่สุดโดยไม่มี เหตุอันใดเกิดขึ้นเลย..."¹³⁰

¹²⁹ ประชาชาติ, 20 มิถุนายน 2476 (ชัดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

¹³⁰ ไทยหนุ่ม, 21 มิถุนายน 2476 (ชัดเส้นใต้โดยผู้เขียน)

ไทยใหม่ 21 มิถุนายน พ.ศ. 2476 กล่าวว่า การยึดอำนาจในครั้งนี้สำเร็จได้ด้วยกำลังคณะทหารบก ทหารเรือและพลเรือนผู้นำคนสำคัญคือ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้นำฝ่ายทหารบก¹³¹

จากความเห็นของหนังสือพิมพ์ที่ยกมา เป็นตัวอย่างข้างต้น สะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้ของหนังสือพิมพ์ในขณะนั้นว่านายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้นำโดยแท้จริงในการยึดอำนาจ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ผลประการหนึ่งจากการยึดอำนาจครั้งนั้นคือ มีการเปิดสภาผู้แทนราษฎรอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งคาดหมายว่านายพันโทหลวงพิบูลสงครามจะได้รับควา
นิยมจากผู้ที่เสื่อมใสในการปกครองระบอบใหม่ในฐานะผู้พิทักษ์รัฐธรรมนูญ

2.3.7.3 นายพันโทหลวงพิบูลสงครามในฐานะผู้บังคับกองพล

ปราบกบฏ

นครินทร์ เมฆไตรรัตน์ ได้เสนอความคิดเห็นว่า กบฏบวรเดชเป็นการรวมตัวของกลุ่มอนุรักษ์นิยมที่ได้รับผลกระทบจากคณะราษฎรนับตั้งแต่ครั้งการเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประกอบไปด้วยนายทหารที่ถูกปลด พระบรมวงศานุวงศ์ อดีตผู้ก่อตั้งคณะชาติบางส่วน และข้าราชการบางส่วน¹³² เหตุการณ์กบฏได้เกิดขึ้นเมื่อ 12 ตุลาคม พ.ศ. 2476 พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช อดีตเสนาบดีกระทรวงกลาโหมทรงนำกำลังทหารจากอุบลราชธานี นครราชสีมา สระบุรี และอยุธยาเข้าล้อมกรุงเทพฯ โดยมีแผนการที่จะให้ทหารในกรุงเทพฯ ตีชนาธิปไตย คณะของพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช ซึ่งเรียกตนเองว่า "คณะกู้บ้านเมือง" ได้ยื่นข้อเสนอมต่อรัฐบาล 6 ข้อ ดังนี้

¹³¹ ไทยใหม่, 21 มิถุนายน 2476.

¹³² นครินทร์ เมฆไตรรัตน์, "กบฏบวรเดช : การเมืองของประวัติศาสตร์และประวัติศาสตร์ของการเมือง" ใน ความคิด ความรู้และอำนาจการเมืองในการปฏิวัติสยาม 2475. (กรุงเทพฯ : สถาบันสยามศึกษา สภาวัฒนธรรมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2533), หน้า 170, 182.

* รายละเอียดเกี่ยวกับบวรเดช ในเรื่องเกี่ยวกับสาเหตุ การดำเนินการปราบปรามและเหตุการณ์ในแต่ละวัน ดู นิคม จาตุรมณี, "กบฏบวรเดช พ.ศ. 2476" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519).

1. ต้องจัดการทุกอย่างที่จะอำนวยความสะดวกให้ประเทศสยามมีพระมหากษัตริย์ปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญชั่วคราวเวลาน
 2. ต้องดำเนินการโดยรัฐธรรมนูญอย่างแท้จริง เฉพาะอย่างยิ่งคือการตั้งและถอดถอนคณะรัฐบาลต้องเป็นไปโดยเสียงหมู่่มากกว่าไม่ใช่โดยการสับอาวุธตั้งที่ท่ามา แล้วโดยเหตุนี้ต้องยอมให้มีคณะกรรมการเมืองที่ชงด้วยกฎหมาย
 3. ข้าราชการซึ่งอยู่ในตำแหน่งประจำการทั้งทางทหารและพลเรือนต้องอยู่นอกการเมือง เว้นแต่ผู้ที่อยู่ในการเมืองโดยตรง แต่ความข้างต้นนั้นไม่ตัดสิทธิในการที่ข้าราชการประจำจะยึดถือสิทธิการเมืองใด ๆ ที่ชงด้วยกฎหมาย แต่ก็ห้ามมิให้ใช้อำนาจหรือโอกาสในตำแหน่งหน้าที่เพื่อเผยแพร่สิทธิที่ตนนิยมหรือบังคับขู่เข็ญโดยทางตรงหรือทางอ้อมให้ผู้อื่นถือตามสิทธิที่ตนถือเห็นเป็นอันขาด ตำแหน่งทางฝ่ายทหารตั้งแต่ผู้บังคับบัญชาทหารบก ทหารเรือต้องไม่มีหน้าที่ในการเมือง
 4. การแต่งตั้งบุคคลในตำแหน่งราชการสังกัดต้องถือคุณสมบัติความสามารถเป็นหลักไม่ถือเอาความเกี่ยวข้องทางการเมือง เป็นความชอบหรือข้อรังเกียจในการบรรจุหรือแต่งตั้ง
 5. การเลือกตั้งผู้แทนราษฎรประเภทที่ 2 ต้องถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวทรงเลือก
 6. การปกครองกองทัพบกสังกัดต้องมีหน่วยผลัดตามหลักยุทธวิธีเฉลี่ยอาวุธสำคัญแยกกันไปประจำตามท้องที่ มิให้กำลังส่วนใหญ่อยู่เฉพาะแห่งใดแห่งหนึ่ง¹³³
- ทางรัฐบาลไม่ยอมทำตามข้อเรียกร้องของฝ่ายกบฏ และได้เกิดการปะทะระหว่างฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายกบฏขึ้นในวันที่ 13 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ในขณะที่เกิดกบฏขึ้นนั้น นายพันเอกพระยาพลเทพยุหเส่นนายกรัฐมนตรียุบราชการที่จังหวัดราชบุรี เมื่อได้รับทราบข่าวก็เดินทางกลับพระนคร โดยทันที

¹³³

กช., สร. 0201.1.1/1 ศ่ายหรือศายาตและศายถลงการณหรือใบปลิวของพวกกบฏ พ.ศ. 2476.

โดยความเห็นชอบของทั้งฝ่ายทหาร และคณะรัฐมนตรีได้มีมติเห็นพ้อง
กัน แต่งตั้งให้นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม รองผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการให้ดำรงตำแหน่ง
ผู้บังคับกองผสมปราบกบฏ โดยเป็นผู้ที่มีอำนาจเต็มและเด็ดขาดในการบังคับบัญชาการทหารทั้งปวง
ของรัฐบาลเพื่อจะขับไล่ฝ่ายกบฏให้ยอมแพ้และหยุดการต่อสู้โดยเด็ดขาด¹³⁴

สาเหตุที่นายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้รับเลือกให้เป็นผู้มีอำนาจเด็ด-
ขาดในการปราบกบฏอาจจะเป็นเนื่องจาก

ประการแรกคือ นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรี
และผู้บัญชาการทหารบกฯ เป็นต้องอยู่รักษาการป้องกันพระนคร ในการคัดเลือกผู้ที่จะไปต่อสู้กับ
ฝ่ายกบฏในภาคสนามจะต้องเลือกผู้ที่มีอาวุโสรองลงมา และเป็นผู้ที่ทางรัฐบาลสามารถไว้วางใจ
ได้ว่าจะไม่ไปล้มทับกับฝ่ายกบฏมาต่อสู้กับฝ่ายรัฐบาล ในขณะที่นั้นนายทหารที่มีอาวุโสเป็นอันดับ 2
รองจากนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา คือ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม รองผู้บัญชาการ-
ทหารบกฝ่ายยุทธการ

ประการที่ 2 คือ นายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้ที่มีแนวคิดร่วมกับ
คณะราษฎรในการปกป้องรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่ ดังจะเห็นได้จากกรณีคณะ-
นายทหารบกฯ เข้ายึดอำนาจการปกครองเมื่อวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 จนกระทั่งสามารถ
เปิดสภาผู้แทนราษฎรได้อีกครั้งหนึ่งหลังจากที่สภาผู้แทนราษฎรถูกปิดเมื่อ 1 เมษายน พ.ศ. 2476

การต่อสู้ดำเนินไปอย่างดุเดือดและต่อเนื่อง ตลอดเวลาที่ทางฝ่าย
รัฐบาลได้ประชิดสัมพันธ์ทุกรูปแบบให้ฝ่ายกบฏยอมแพ้ มีการรายงานข่าวทางวิทยุและทางหนังสือพิมพ์
ทุกระยะ หนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับไม่ว่าจะเป็น ประชาชาติ ศรีกรุง สยามราษฎร์ ไทยใหม่
ไทยเขมรรวมข่าว หล้าเมือง อีสลัระ ดวงประทีป ความเห็นราษฎร ฯลฯ ต่างก็ได้ช่วย
เหลือในการโจมตีบิปลิวของรัฐบาลเพื่อโจมตีต่อต้านฝ่ายกบฏและรายงานเหตุการณ์ในแต่ละวัน
ตลอดจนรายงานข่าวการช่วยเหลือในต่าง ๆ ของราษฎรที่มีต่อฝ่ายทหารรัฐบาล ฯลฯ

การรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์เกี่ยวกับการกบฏวระเคษ นอกจาก
จะรายงานสภาพการสู้รบในแต่ละวันแล้ว ยังมีการรายงานข่าวเกี่ยวกับกิจกรรมของผู้บังคับกอง-

¹³⁴ อ.พิบูลสงคราม, จอมพล.พิบูลสงคราม เล่ม 1, หน้า 190-192.

ผลมปรามกบฏ คือ นายพันโทหลวงพิบูลสงคราม เช่น การบัญชาการการรบที่ดอนเมือง ปราจีนบุรี นครราชสีมาฯ ทำให้ชื่อเสียงของนายทหารหนุ่มผู้นี้เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายในหมู่ราษฎร ในฐานะของนายทหารผู้ปกป้องรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่

ภายใต้การนำของนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม การปราบปรามฝ่ายกบฏได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องและเข้มแข็ง ทำให้ฝ่ายกบฏเป็นฝ่ายที่เสียเปรียบทั่วยุทธการรบใน วันที่ 26 ตุลาคม พ.ศ. 2476 แต่ทั้ง 2 ฝ่ายก็ต้องสูญเสียนายทหารคนสำคัญ ๆ ของตน เช่น ฝ่ายรัฐบาล นายพันโทหลวงอำนาจสงครามเสียชีวิตในการรบที่ดอนเมือง แม้ทั้งฝ่ายกบฏคนสำคัญ คือ นายพันเอกพระยาตรีสิริสงครามเสียชีวิตจากการปะทะกับฝ่ายรัฐบาลที่ นครราชสีมา ฯลฯ

อำนาจโดยเด็ดขาดของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามในระหว่างปราบปรามกบฏ จะเห็นได้จากหลักฐานดังต่อไปนี้

หลักฐานชิ้นแรก เป็นจดหมายที่นายพันเอกพระยาหลพลพยุหเสนา ฌไปถึงนายพันโทหลวงพิบูลสงครามเมื่อ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2476 ความตอนหนึ่งว่า

"...ตามเหตุการณ์ที่ได้ดำเนินไปแล้ว แสดงให้เห็นว่ากองผสมในบังคับบัญชาของท่านได้ปฏิบัติการมีผลเป็นที่พึงพอใจของข้าพเจ้าเป็นอย่างยิ่ง ผลสำเร็จได้บรรลุมาถึงเพียงนี้ก็เนื่องด้วยความตั้งใจ ความมานะ ความอดทนของผู้บังคับบัญชาและทหาร..."¹³⁵

หลักฐานชิ้นที่ 2 ได้จากความทรงจำตอนหนึ่งของจอมพลอากาศโท ฤทธาสนี ที่เล่าถึงเรื่องการปราบปรามกบฏบวรเดช ความว่า นายพันโทหลวงพิบูลสงครามได้สั่งให้ระดมยิงสนามบินดอนเมือง อันเป็นที่มั่นของฝ่ายกบฏ แต่จอมพลอากาศโทไม่ยอมตามคำสั่ง โดยจะขอให้ปล่อยนายทหารอากาศที่ถูกพวกกบฏจับไว้เป็นตัวประกันเสียก่อน ด้วยเกรงว่าจะเป็นการทำร้ายผู้บริสุทธิ์ เมื่อนายพันเอกพระยาหลพลพยุหเสนาได้รับข่าวนี้ก็เดินทางมายังที่เกิดเหตุและต้องการให้จอมพลอากาศโทปฏิบัติตามคำสั่งของนายพันโทหลวงพิบูลสงครามขณะนั้นว่า "...ขณะนั้นบ้านเมืองเผชิญหน้า กับอันตรายแบบหน้าลี้หน้าขวาน คำสั่งยอมเป็นคำสั่ง ส่วนสารองชอนันเมื่อหลวงพิบูลเห็นชอบก็ดีแล้ว..."¹³⁶

¹³⁵ ไทยใหม่, 16 ตุลาคม 2476.

¹³⁶ อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพจอมพลอากาศโท ฤทธาสนี

หลักฐานที่ 3 นายร้อยโทจกกล โกรฤกษ์ นายทหารฝ่ายกบฏบวรเดช ได้เล่าถึงเหตุการณ์ตอนที่ตนหนึ่งที่ยกมาว่า เอกพระแสงสิทธิการ (แสง นนทลุต) ผู้มาลารจากนายพลเอกพระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าบวรเดช หัวหน้าฝ่ายกบฏ มาขอประนีประนอมกับฝ่ายรัฐบาล นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา นายกรัฐมนตรีกล่าวว่าทางรัฐบาลไม่อาจจะรับข้อเสนอของฝ่ายกบฏได้ เนื่องจากนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ผู้บังคับกองผสมปราบกบฏไม่ยอมรับการประนีประนอม นายมาว่า เอกพระแสงสิทธิการได้กล่าวกับนายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาว่า ในฐานะที่ทำงานเป็นนายกรัฐมนตรีควรสั่งให้รัฐมนตรียุติการรบได้ นายพันเอกพระยาพลพลพยุหเสนา ตอบว่า "...อ้าวคุณพระ ผมได้เข้ามา เป็นนายกรัฐมนตรีก็เพราะหลวงพิบูลเขาเกิดอำนาจและเขาเชิญผมมาหรอกนะ..."¹³⁷

จากหลักฐานดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงอำนาจโดยเด็ดขาดในการปราบปรามกบฏบวรเดชของนายพันโทหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งจะส่งผลให้นายทหารและผู้มีบทบาททางทหารและการเมืองโดดเด่นเหนือผู้มาคณะราษฎรคนอื่น ๆ ในฐานะที่นายพันโทหลวงพิบูลสงครามเป็นผู้ปกป้องรัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่ ดังที่พระเจ้าวรวงศ์เธอพระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์ทรงเล่าไว้ในหนังสือ เจ้าชีวิต ตอนหนึ่งว่า "...หลวงพิบูลสงครามเป็นคนสำคัญในการคุมทหาร นับตั้งแต่เริ่มมาชื่อเสียงและอิทธิพลภายในคณะราษฎรก็สูงขึ้นไปอีกเพราะป้องกันพระนครไว้สำเร็จ..."¹³⁸

ภายหลังจากที่กบฏบวรเดชยุติลงได้มีการจัดตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาทหารผู้กระทำผิด ผู้ที่เกี่ยวข้องมี 600 คน ถูกฟ้องศาล 81 คดี จำเลย 318 คน ในจำนวนนี้ ถูกพิจารณาลงโทษ 230 คน¹³⁹ ทั้งโทษประหารชีวิต จำคุกตลอดชีวิต จำคุกระหว่าง

¹³⁷ ร.ท.จกกล โกรฤกษ์, "ชีวิตนักรบการเมือง", ใน พิธีพระราชทานเพลิงศพ ร.ท.จกกล โกรฤกษ์, หน้า 59.

¹³⁸ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ 2. (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, 2505), หน้า 707.

¹³⁹ อรรถ กุมาธณ, "ศาลพิเศษ พ.ศ. 2476 พ.ศ. 2478 และ พ.ศ. 2481" (วิทยานิพนธ์ปริญญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2521), หน้า 101-102.

10-20 ปี และสำคัญระหว่าง 6-9 ปี¹⁴⁰ ผู้ที่ถูกตัดสินว่ากระทำผิดส่วนใหญ่จะเป็นผู้เกี่ยวข้องกับ การปกครองระบอบเก่า ผลของการตั้งศาลพิเศษ อาจจะกล่าวได้ว่าทำให้รัฐบาลหมดความกังวล เรื่องผู้ที่จะต่อต้านการปกครองระบอบใหม่ในระดับหนึ่ง สิ่งผลให้รัฐบาลมีเวลาที่จะสร้างเสถียรภาพให้กับ การปกครองระบอบใหม่ โดยภายในประเทศได้สั่งให้มีการเผยแพร่ความรู้ เรื่องการ ปกครองระบอบใหม่ซึ่ง เป็นความร่วมมือระหว่างทหารและพลเรือน ทางด้านการเมือง ระหว่างประเทศ ฝ่ายพลเรือนได้รับจัดการแก้ไขปัญหาเอกราช โดยเจรจาขอยกเลิก-แก้ไข สนธิสัญญา กับนานาประเทศ ฝ่ายทหารเองก็เร่งสร้างแสนยานุภาพของกองทัพพร้อม ๆ กับการ เผยแพร่แนวคิดชาตินิยม ทหารนิยมไปในหมู่ราษฎร เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกให้ราษฎรรักชาติและ ป้องกันเอกราชของชาติ

ฐานะทางการทหารของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามได้สูงขึ้นและ มีความมั่นคงขึ้นอีกระดับหนึ่ง นอกจากจะดำรงตำแหน่งรองผู้บัญชาการทหารบกฝ่ายยุทธการแล้ว ก็ยังได้เป็นรองผู้บัญชาการมณฑลทหารบกที่ 1 ซึ่งถือว่าเป็นหน่วยทหารที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด ในขณะนั้น ทั้งยังได้เลื่อนยศเป็นนายพันเอกตั้งแต่ 1 เมษายน พ.ศ. 2477 ในที่สุด นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามก็ได้รับความไว้วางใจจากรัฐบาลให้ควบคุมกองทัพบก กองทัพเรือและกำลัง ทางอากาศ โดยได้ดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม ตั้งแต่ 22 กันยายน พ.ศ. 2477 อันเป็นจุดเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญยิ่งในชีวิตของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม อีกครั้งหนึ่ง ด้วยเป็นตำแหน่งทางการเมืองที่ล้ำมาถบั้งคับบัญชาทหารได้ทั้งหมด เปรียบเสมือน ผู้รักษาความปลอดภัยให้กับเอกราชของชาติ รัฐธรรมนูญและการปกครองระบอบใหม่ ทำให้ นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามมีบทบาททางการเมืองและการทหารเพิ่มขึ้น

โดยสรุปจากภูมิหลังด้านต่าง ๆ ของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม จะเห็นได้ว่า เด็กชายบุตรชาวสวนแห่ง เมืองนนทบุรี ได้มีโอกาสขึ้นเป็นผู้เฝ้าทางการเมืองและ การทหารภายหลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 เนื่องจาก

¹⁴⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 128-145.

ประการแรก การปรับเปลี่ยนโครงสร้างสังคมไทยเนื่องจากการเผชิญหน้ากับศักราชรัตนนิมิตตะวันตก ทำให้เกิดการเปิดกว้างทางการศึกษา ความต้องการผู้ที่มีความรู้เฉพาะทาง การปรับปรุงกองทัพให้ทันสมัยส่งผลให้ความต้องการนายทหารวิชาชีพเพิ่มขึ้น ฯลฯ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้เปิดโอกาสให้กับบุตรหลานของสามัญชนที่มีฐานะดีและมีความสามารถทางการศึกษา ได้มีโอกาสเลื่อนชั้นทางสังคมโดยอาศัยระบบราชการ เช่น นายพันเอก หลวงพิบูลสงครามสามารถเข้าศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้ก็ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ข้างต้น จนกระทั่งเข้าสู่อันดับราชการได้ในที่สุด

ประการที่ 2 ความสามารถส่วนตัวของนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นปัจจัยสำคัญประการหนึ่งที่มีส่วนสนับสนุนบทบาททางทหารและการเมืองของนายทหารผู้นี้ กล่าวคือ ความสามารถทางการศึกษาได้ช่วยให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามสอบเข้าโรงเรียนนายร้อยทหารบกได้ อีกตอนหนึ่งเมื่อสามารถสอบไล่ได้เป็นที่ 1 ของรุ่นในขณะที่ศึกษาอยู่ที่โรงเรียนเสนาธิการทหารบก จนกระทั่งได้ไปศึกษาต่อที่ประเทศฝรั่งเศส และได้คิดเปลี่ยนแปลงการปกครองร่วมกับเพื่อน ๆ นักเรียนชาวไทยอีก 6 คน ถือได้ว่าเป็นจุดเริ่มต้นชีวิตทางการเมืองของพวกเขาจนนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองในเวลาต่อมา

เมื่อกลับจากประเทศฝรั่งเศส นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม เป็นที่รู้จักกันโดยแพร่หลายในความสามารถเชิงวิชาการ ทำให้ได้รับความนิยมนจากเหล่าทหารทั้งที่เป็นลูกศิษย์ของนายพันเอกหลวงพิบูลสงครามที่โรงเรียนทหารปืนใหญ่และโรงเรียนเสนาธิการทหารบก รวมทั้งนายทหารที่เป็นเพื่อนร่วมงานอีกด้วย

ความสามารถส่วนตัวประกอบกับบุคลิกที่อ่อนน้อม ถ่อมตน ทำให้นายทหารผู้นี้เป็นที่ชื่นชอบของผู้ที่ติดต่อด้วย ซึ่งจะเป็นการสร้างความนิยมให้กับนายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม

ประการสุดท้าย คือวิกฤตการณ์ทางการเมืองหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ไม่ว่าจะเป็นกรณีของเค้าโครงการเศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม การปิดสภาผู้แทนราษฎร 1 เมษายน พ.ศ. 2476 การลาออกของ 4 ทหารเสือ 18 มิถุนายน พ.ศ. 2476 การยึดอำนาจ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2476 เหตุการณ์เหล่านี้ทำให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามทวีบทบาททางการเมืองและการทหารเพิ่มขึ้น เช่น

กรณีเค้าโครงการ เศรษฐกิจของหลวงประดิษฐมนูธรรม ทำให้เกิดการ
แตกแยกในคณะรัฐมนตรี การที่นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามในขณะนั้นซึ่งเป็นเพียงนายทหารชั้น
ผู้น้อยและไม่ได้แสดงความคิดเห็นต่อกรณีนี้ ส่งผลก็คือ นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามไม่ได้ออก
กตสันตทาง การ เมืองจากระบอบพระยามโนปกรณนิติธาดา เช่น หลวงประดิษฐมนูธรรม หรือนายพัน
เอกพระยาพลพลพยุหเสนา เป็นต้น

การปิดสภาผู้แทนราษฎร 1 เมษายน พ.ศ. 2476 ทำให้รัฐบาลของ
พระยามโนปกรณนิติธาดาถูกมองว่า เป็นรัฐบาลเผด็จการ นายทหารชั้นผู้ใหญ่ของคณะราษฎร
คนสำคัญคือ นายพันเอกพระยาทรงสุรเดชถูกหวาดระแวงจากคณะราษฎรที่เป็นทหารและพลเรือน
ว่า นายทหารท่านนี้จะร่วมมือกับกลุ่มอนุรักษนิยม พันฟูการปกครองระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
ขึ้นใหม่ ทำให้ความนิยมจากกลุ่มอีกคณะราษฎรที่มีต่อนายพันเอกพระยาทรงสุรเดชลดลง
(ดูรายละเอียดในบทที่ 4)

การลาออกของ 4 ทหารเลือกเมื่อวันที่ 14 มิถุนายน พ.ศ. 2476
ทำให้นายพันเอกหลวงพิบูลสงครามเลื่อนฐานะขึ้นเป็นนายทหารของคณะราษฎรที่มีอาวุโสสูงสุดใ
กองทัพ อนึ่ง การเดินทางไปต่างประเทศของหลวงประดิษฐมนูธรรม ผู้มาคณะราษฎรฝ่ายพลเรือน
เมื่อวันที่ 12 เมษายน พ.ศ. 2476 ทำให้ฝ่ายพลเรือนอยู่ในสภาพขาดผู้นำ จึงได้หันไปสนับสนุน
นายทหารท่านนี้ให้เป็นผู้มาในการรัฐประหารในวันที่ 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 ด้วยความ
หวาดกลัวว่า คณะเจ้าจะฟื้นฟูระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์

จากการเป็นผู้มาในการรัฐประหาร 20 มิถุนายน พ.ศ. 2476 และ
การปราบกบฏบวรเดชในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน น่าจะทำให้ นายพันเอกหลวงพิบูลสงคราม
ตระหนักว่าด้วยฐานะของตนเองมีความพร้อมในการสร้างฐานอำนาจทางการเมืองและการทหาร
ในเวลาต่อมา (ดูการวิเคราะห์ในบทที่ 3 และบทที่ 4)